

UNIVERZITA TOMÁŠE BATI VE ZLÍNĚ
TECHNOLOGICKÁ FAKULTA
Institut mezioborových studií Brno

Montessori pedagogika a její přínos pro výchovu dítěte
BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

Vedoucí bakalářské práce
PaedDr. Libuše Mazánková Dr.

Vypracovala
Milena Filková

Brno 2005

UNIVERZITA TOMÁŠE BATI VE ZLÍNĚ
TECHNOLOGICKÁ FAKULTA
Institut mezioborových studií Brno

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

Brno 2005

Milena Filková

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci na téma „Montessori pedagogika a její přínos pro výchovu dítěte“ zpracovala samostatně a použila jen literaturu uvedenou v seznamu literatury, který je v práci uveden.

Milena Filková

Poděkování

Děkuji paní PaedDr. Libuši Mazánkové Dr. za vstřícný, trpělivý přístup a za velmi přínosnou metodickou pomoc, kterou mi poskytla při zpracování mé bakalářské práce.

Brno, 25.listopadu 2005

OBSAH

strana

ÚVOD	1
1. Srovnání východisek a přístupů alternativních škol	3
2. Maria Montessori a východiska její pedagogického systému	5
2.1 Osobnost zakladatelky Marie Montessori	5
2.2 Filozofické východisko pedagogiky Marie Montessori	7
2.3 Vývoj předškolního dítěte, senzitivní fáze vývoje dítěte	9
2.4 Osobnost a příprava učitele	15
2.5 Integrace postižených dětí do Montessori zařízení	16
3. Hlavní principy a pojmy pedagogiky Marie Montessori	18
3.1 Individualita a jedinečnost každého člověka	18
3.2 Přirozený pohyb, chůze po elipse	18
3.3 Připravené prostředí	20
3.4 Svobodná volba a polarizace pozornosti	21
3.5 Absorbující duch	22
3.6 Normalizace, dítě s poruchou	22
4. Konkrétní materiály pro jednotlivé výukové oblasti	23
4.1 Materiály pro praktický život	23
4.2 Smyslový materiál	27
4.3 Materiál na psaní a čtení	30
4.4 Matematický materiál	31
4.5 Kosmický materiál	32
5. Praktická aplikace Montessori pedagogiky	33
5.1 Mateřské centrum	33
5.2 Mateřská škola	37
5.3 Základní škola	38
5.4 Smysl Montessori pedagogiky v práci s dospělými	39
Závěr	40
Resumé	41
Anotace	42
Literatura a prameny	44

ÚVOD

K montessori pedagogice jsem se dostala díky své dceři Kristýně, která nyní navštěvuje první třídu základní školy vedenou tímto způsobem. Vedení školy ve spolupráci se vzdělávacím centrem Marie Montessori moudře trvalo na tom, aby rodiče absolvovali přednášky o základních principech a pedagogických postupech této metody. Jako ve většině alternativních vzdělávacích systémech je kladen důraz na individualitu dítěte a větší spolupráci rodičů se školou. Navíc je vytvořena soustava pomůcek, která dětem napomáhá při učení. Seznámili jsme se se základními principy a postupy práce s dětmi v montessori pedagogice a naše rozhodnutí bylo jednoznačné.

V dnešní době, kdy nás zaplavují informace z celého světa, si víc než kdy jindy uvědomuji, jak je potřeba, abychom do svých rukou převzali zodpovědnost. Zodpovědnost za sebe, svou rodinu a výchovu svých dětí a svého nejbližšího okolí. Jsme součástí této planety a neseme odpovědnost za sebe vůči celku. A právě výchova dětí a rodina vůbec je místem, která je základní buňkou společnosti. Pokud ta se dobře vyvíjí, mohou se vytvářet zdravé tkáně životaschopné společnosti. Zdá se to jednoduché a jasné, ale když se člověk dostává do role rodiče, začíná si uvědomovat, jak těžké je být dospělý a skutečně zodpovědný.

Chtěli jsme být dobrými rodiči a proto před námi vyvstalo mnoho otázek, jak vlastně dobře vychovávat naše dítě. Když čtu knihy Marie Montessori, dostávám konečně smysluplné odpovědi na své otázky. Její přístup vychází ze skutečného pozorování dětí a práce s nimi. A její základ leží v každodenním praktickém životě. Přesto nepostrádá filozofický přesah.

Cílem práce je přiblížit život a osobnost zakladatelky Maria Montessori. Byla to žena velmi nadaná a charismatická, jak uvádějí lidé, kteří se s ní za jejího života setkali. Na svou dobu byla velmi emancipovaná a ovlivnila tisíce lidí na celém světě.

Vzhledem k tomu, že mám výhrady ke stávajícímu vzdělávacímu systému, položila jsem si tyto základní otázky: Kdy se má dítě začít učit číst a psát? Jaké hračky a pomůcky jsou vhodné pro jeho rozvoj? Jaké jsou jiné, alternativní možnosti výuky u nás? Jaké jsou principy a pravidla podle kterých se pracuje v Montessori škole? Je Montessori pedagogika tou nejvhodnější pro vzdělání mé dcery? Tato práce vznikla na cestě za odpověďmi na tyto otázky.

Na základě informací, které se mi podařilo získat jsem si vytvořila tuto hypotézu: Myslím si, že alternativní přístupy více akcentují individualitu dítěte a spolupráci rodiče se školou. Jsou citlivější v přístupu k dětem a k jejich problémům výchovným i učebním. U Montessori přístupu mi konvenuje snaha vést děti k samostatnosti a zodpovědnosti.

Rozvíjí touhu po vědění a vzdělávání. Tento systém se mi zdá propracovaný a celistvý a svým přístupem k dětem velmi aktuální. Také mne zaujaly pomůcky se kterými děti pracují i oduševnělost, nadšení a profesionalita pedagogů, kteří touto metodou s dětmi pracují.

Uvedu ve stručném přehledu druhy alternativních škol, které v české republice fungují. Mnoho rodičů odkládá spolu s dětmi do škol odpovědnost za kvalitu jejich vzdělání. Ale právě jejich zájem a snaha se informovat a spolupracovat jim dává možnost pozitivně ovlivňovat úroveň školy. Snaha reformovat školství a možnost individuálních rámcových učebních programů dává možnost vyzkoušet také alternativní postupy. Jsem přesvědčena, že se o tyto alternativní přístupy a zvláště o Montessori pedagogiku bude zajímat stále více rodičů.

V praktické části uvedu příklady fungování Mateřského centra Montessori, mateřskou školu a první stupeň základní školy vedené Montessori metodou. Ty, které jsem mohla navštívit mne přesvědčily o propracovanosti, celistvosti a smysluplnosti tohoto systému.

Následovalo rozhodnutí absolvovat roční akreditovaný kurz Montessori pedagogiky v Praze. Měla jsem během kurzu možnost navštívit Montessori Mateřsko školu v Praze-Modřanech, Základní školu na Meteorologické v Praze, Mateřskou a Základní školu v Kladně na Vyhaslém. Všude panuje stejná pracovní a přitom tvůrčí atmosféra. Okouzily mne projekty, které učitelé měli pro své žáky nachystané. V jedné třídě to bylo moře v druhém Afrika a ve třetí zvířata v České republice. Nápaditost s jakou k tématům přistupovali byla jedinečná. Tvořili si vlastní knížky na tato témata, vše bylo propojeno s výtvarnou a pohybovou složkou. Doplnkové materiály lákaly k zapojení se a získávání nových vědomostí. Opakovaně si uvědomuji svoji vděčnost, že moje dcera se může vzdělávat tímto způsobem a promýšlím jak zapojit tyto principy i do své práce.

1.Srovnání východisek a přístupů alternativních škol

Po revoluci vznikla potřeba po změnách ve školství. Někteří z odborníků se začali poohlížet po alternativních školách a jejich přístupech. Myslím, že systém našeho školství nebyl a není špatný. Úroveň obecných vědomostí dětí na základní a střední škole je velmi dobrá. Co se týká například systému základních uměleckých škol, jsme pro západní země příkladem. Co mi tu osobně chybí je osobní přístup k individualitě a její rozvoj. Nejde o větší kvantitu učební látky, ale o její kvalitu a provázanost. O získání dítěte proto, aby se učilo rádo a pro sebe. O komplexní rozvoj dítěte v úzké spolupráci rodiče a školy. Tyto přístupy vyžadují velmi mnoho práce navíc ze strany pedagoga a zájem i faktickou kooperaci ze strany rodičů. Což přináší jak výuková metoda Marie Montessori, tak další alternativní přístupy, které se u nás začínají prosazovat.

Tabulka na následující straně nám přehledně ukazuje alternativní školy, které se staly inspirací i pro naše školy. V Brně máme zástupce Waldorfského, Daltonského i Montessori přístupu. Jsou školy, které si berou inspiraci z různých škol podle svých individuálních potřeb. Z dalších systémů, které u nás našly úrodnou půdu jsem se nejvíce setkala s Waldorfským výchovným systémem a Daltonským plánem. Waldorfský výchovný plán pochází od Rudolfa Steinera z Německa. Komunita, kterou vedl byla ve městě Waldorf podle, kterého je tento systém pojmenovaný. Tato komunita uznávala nábožensko-filozofický směr zvaný Antroposofie. Děti jsou vedeny k velkému sepětí s přírodou, akcentují se přírodní materiály. Sleduje se přirozený vývoj dítěte. Děti jsou vedeny k pohybu – eurythmie. Učí se vyjadřovat pohybem své pocity. Děti nemají klasické učebnice, sami si je vytvářejí. Rodiče s dětmi se pravidelně setkávají na různých slavnostech na kterých se také sami aktivně podílejí. Například vánoční jarmark či Martinský lampiónový průvod. V Brně funguje mateřská i základní škola.

Dalším poměrně rozšířeným systémem je Daltonský plán. Pochází od Heleny Parkhurstové z USA. Je inspirovaný montessori metodou. Děti jsou vedeny k samostatnosti a zodpovědnosti. Velký důraz se klade na projekty a samostatnou činnost. Sleduje se individuální tempo žáků a podle toho jsou jim zadávány samostatné úkoly. Na několika brněnských základních školách jsou zavedeny prvky z Daltonského plánu. Bohužel od rodičům vím, že tento způsob není příliš efektivní. Není to chyba metody, ale použití vytržených cvičení a principů.

Montessori	Waldorf	Jenský plán	Daltonský plán
M. Montessori	Rudolf Steiner	Petr Petersen	Helen Parkhurst
1870-1952	1986-1925	1884-1952	1887-1973
1902	1919	1920	1919 insp. Montessori
Řím Itálie	Waldorf Německo	Jena-Německo	Dalton, USA
Respekt k dítěti, svoboda volby pedocentrismus	Podp. individ. Nadání a tvořivý duchovní život	Pragmatismus 1. Filozof. 2. Nazírání, citění 3. Vhled, zbožnost	Svoboda volby Odpovědnost samočinnost
Horme	Antroposofie cesta lidské bytosti k poznání světa	Bůh, příroda, člověk	Penzum
0-3,-6,-9-12-15	0-7 do výměny zubů, -14,-21	Kmenové skupiny dle přirozeného věku	Nyní třídy, dříve ne
Senzitivní období	Do 7 jen napodobování EPOCHY 3-5 týdnů	Týdenní rytmické plány	Plány rok, měsíc týden, vlastní tempo
Připravené prostředí Hra-práce-ticho	Eurythmie vyjádření pohybem a dosažení vnitřní svobody pochopením sebe sama prostředí třídy	Rozhovor Hra Práce slavnost	Předmět Problém Písemná práce Paměťová práce Sdělení třídy Referáty, nástěnky
Polarizace pozornosti Vnitřní motivace	Paměť- abstraktní myšlení	Bohaté, podnětné a volné prostředí	Kontrakty Aktivizace vnitřní motivace
Demokracie, svoboda volby	Demokracie ve vztahu	činnost	Svobodné a volné vzdělávání
Didaktický materiál	Vytváření učebnic, blok rytmický, hlavní.	Kruh, rozhovor, práce	Přístup k materiálům
Soulad s výchovou v rodině	Samospráva za účasti rodičů	Škola jako životní společenství	Pozitivní sociální vztahy
Nesoutěživost, nezávislost na odměnách a trestech	Samostatnost, spolupráce	Týdenní rytmické plány činností,	Vlastní odpovědnost
Smíšené třídy	Děti dle temperamentu	Smíšené třídy 1-3	Klasické třídy
Učitel+asistent až 45 dětí	Jeden učitel 1-9	50 žáků, práce ve skup.	20-30
Změna role učitele	Demokracie ve vztahu	Dokonalá příprava a plán	Učitel ve všech rolích
multikulturnost	Prožívání a reagování celým tělem na prostředí.	Příprava na samostatný život	Rozvoj myšlení a zodpovědnosti.
Nehodnocení	Neklasifikace, 1/2-1/4letní písemky, slovní hodnocení	Přísně kontrolované plnění	Plnění plánů
Vzdělávací oblasti	Jazyk, hl. předměty Estetická výchova, praktické zaměření	Integrace předmětů	Nyní dle norem kurikula

Z mého hlediska je Montessori metoda nejcelistvější. Přistupuje k výchově dítěte od jeho ranného rozvoje. Používá promyšlený systém pomůcek. Vytváří svébytnou, samostatnou osobnost, která se zajímá o vědění z principu touhy po poznávání a ne po odměně. Přitom nezanedbává důležitost vztahů a naší zodpovědnosti vůči celku. Je také nezatížena nějakým náboženským dogmatem.

2. Marie Montessori a východiska jejího pedagogického systému

2.1 Osobnost zakladatelky Marie Montessori

Maria Montessori se narodila v Itálii 31. srpna 1870, v obci Chiaravalle v provincii Ancona. Její otec Alessandro byl vojákem a později finančním úředníkem. Maminka Renilde byla velmi vzdělaná žena. Maria byla jejich jediným dítětem a díky vlivu rodiny se u ní vyvinulo hluboké sociální cítění.

Na venkově vyrůstala Maria do svých pěti let, pak jejího otce přeložili do Říma, kde měla lepší podmínky pro vzdělání. Po základním vzdělání byla přijata jako jedna z mála dívek na technicky orientovanou střední školu a jejím přáním bylo stát se inženýrkou. Po

maturitě svůj plán změnila a prosadila si studium na lékařské fakultě v té době přístupné jen mužům.

Údajně, když jí nechtěli díky tomu, že je žena, na fakultu přijmout, vyžádala si audienci u papeže, aby její žádost podpořil, což se také stalo. V roce 1896 se stala první ženou-lékařkou v Itálii vůbec. Ve stejném roce vystoupila na ženském kongresu v Berlíně jako sociálně angažovaná akademička. Vedle lékařské práce se věnovala i výzkumné činnosti a se svými přednáškami se aktivně zúčastňovala mezinárodních kongresů za práva žen v Německu, Itálii a Anglii.

Po ukončení studií pracovala dva roky jako asistentka na psychiatrické univerzitní klinice v Římě. Zde poznala, že problém duševně zaostalých dětí, které byly tenkrát zavírány do psychiatrických klinik a ústavů, není jen zdravotní, ale týká se i pedagogiky. A formulovala první body pedagogického programu pro mentálně postižené děti.

V roce 1898 vznikla v Římě Národní liga pro výchovu postižených dětí a Výbor na podporu zřízení veřejné medicínsko-pedagogické instituce.

Tato dvě sdružení založila v roce 1900 lékařsko-pedagogický institut pro vzdělání učitelů, kteří pracovali s postiženými dětmi. Tento institut byl spojený s tzv. Modelovou školou. Marie Montessori tuto školu řídila a intenzivně zde vyučovala. Experimentálně prověřovala didaktický materiál, který neustále upravovala podle potřeb dětí. Ověřovala si zde specifické metody určené především k výchově a vzdělávání duševně postižených dětí. Jejím spolupracovníkem byl doktor Giuseppe Montesany, otec jejího syna Mária.

V roce 1902 ukončila Maria studia pedagogiky, experimentální psychologie a antropologie na univerzitě v Římě. Po ukončení druhých studií přednášela v letech 1904 - 1908 na římské univerzitě pedagogickou antropologii.

Další principy jejího pedagogického systému vycházely nejen z jejích rozsáhlých teoretických vědomostí, ale zejména z přímého pozorování dětí a práce s nimi.

Proto také přijala nabídku, aby se ujala projektu na zřízení pečovatelského ústavu pro malé děti z římské dělnické čtvrti San Lorenzo. Jednalo se o dětské útulky, aby rodiče těchto dětí mohly v klidu chodit do zaměstnání. Význam těchto zařízení byl pedagogický i sociální. První „Dům dětí“ / Casa dei bambini / byl otevřen v lednu 1907 pro 2 až 6leté děti ze sociálně slabších vrstev, ale duševně normálních. Děti si zde ve velké místnosti hrály a pracovaly s různými předměty, které byly volně přístupné. Při pozorování dětí zjistila, že jsou schopny velké koncentrace. Práce s vhodnými pomůckami je motivuje a rozvíjí.

V roce 1911 se vzdává lékařské praxe a výlučně se věnuje rozšíření své metody, která byla zavedena na italských a švýcarských národních školách. Zároveň byla tato metoda praktikována ve školách anglických a argentinských. V Paříži, New Yorku a Bostnu byly otevřeny „Modelové školy“. Roku 1912 uspořádala Maria Montessori v Římě první mezinárodní vzdělávací kurz pro učitele a vychovatele. Tyto kurzy jsou v řadě zemí praktikovány dodnes. Kmenovou organizaci Association Montessori Internationale – AMI pro vzdělávání Montessori pedagogů vede její nejmladší vnučka Renaldine Montessori, která svou babičku doprovázela na cestách do Španělska, USA a Holandska. Pražská společnost, která pořádá jednoletý akreditovaný kurz v Praze je na vázán na evropskou společnost Maria Montessori.

V roce 1913 vychází její první kniha Metoda vědecké pedagogiky, užitá při výchově v Domech dětí. V témže roce uskutečnila svoji první zahraniční cestu do USA, kde byla přijata z nadšením. Tisk ji vychvaloval jako “Nejzajímavější ženu Evropy, která zrevolucionalizovala světový výchovný systém. Jeho úspěch byl tak vynikající, že se metoda Montessori šířila z jednoho národa do druhého, na východě až do Číny a Koreje, na západě až do Honolulu a na jihu až do Argentiny.“

Vůdčí osobnosti tehdejšího USA, včetně prezidenta a jeho manželky, vyslovovali její práci podporu a uznání. V roce 1916 se přestěhovala do Barcelony, během jejího dvacetiletého pobytu ve Španělsku bylo otevřeno mnoho mateřských škol. V meziválečném období se myšlenky Montessori rozšířily do Anglie, Belgie, Holandska, Rakouska a Skandinávie. V Holandsku existovaly první šestileté základní školy již v roce 1919 a v Německu byla otevřena první škola tohoto typu v Jeně v roce 1924.

Maria Montessori nadále rozšiřovala své pedagogické koncepce. Ve 30 letech se angažovala především ve výchově k míru a navrhovala v rámci teoreticko-vzdělávacích úvah nové koncepce a formy „kosmické výchovy“. Roku 1936 musela kvůli španělské občanské válce uprchnout z Barcelony a usadila se v Holandsku. Kvůli válečnému stavu se během 2. světové války zdržovala v Indii. I zde neúnavně pracovala. Po svém návratu do Holandska podnikala cesty spojené s přednáškami. Za svoji celoživotní usilovnou a humanisticky orientovanou práci byla odměněna v roce 1950 Nobelovou cenou míru.

Zemřela při přípravě na cestu do Ghany ve svém bydlišti v Nodrwijku dne 6. května 1952. Slova, která jsou napsána na náhrobním kameni, vystihují hloubku myšlenek Marie Montessori: **„Prosím, milé děti, všechny vy, které můžete, buďte se mnou mír mezi lidmi na celém světě“.**

2.2 Filozofické východisko pedagogiky Marie Montessori

Tuto kapitolu bych začala ukázkou z její přednášky před otevřením vychovatelského kurzu v Miláně v roce 1926.

Všechno je obsahem duše: velikost lidu, zdokonalení lidstva, mír mezi lidmi. Všichni sledujeme dítě, protože jsme poznali, že u něho všechno teprve vzniká, že v něm jsou ještě obsaženy všechny možnosti, zatímco dospělý sice může vyjádřit myšlenky a zákonitosti, sám se ale více nebo méně o ně opírá a jen těžko se může změnit.

V posledních desetiletích udělala tělesná péče o děti výrazné pokroky a i historie školy a výchovy se stala historií osvobození, která nám ukazuje, že výchovné metody jsou stále mírnější, stále více se vzdalují od Šalamounova výroku: „Kdyby jste dítě netrestali, nezachráníte je. Nebojte se, že je metla zabije: zachráníte jeho duši před peklem.“ Každý výchovný pokrok znamená lámání této metly. Naplňuje nás zcela nový problém: je nutné, aby „malý lidský kvítek“ byl tvrdě trestán a zavírán do temných škol? Je opravdu nutné, aby žilo až do dospělosti jako v polepšovně, aby se z něho mohl stát dobrý občan a vzdělaný člověk?

Clapard říká, že dítě, aby se učilo, musí trpět, ale že se musíme snažit jeho utrpení zmenšovat na co možná nejmenší míru. Nevidím to ale ve zmírňování Šalamounova rčení, ale v něčem jiném: „Když se neobráíte a nebudete jako děti, nedostanete se nikdy do nebe.“

Přeměna tedy neleží ani tak ve škole, jako v duši dospělého: záleží na jeho dobrotě a poznání jeho chyb, nezáleží tolik na přípravě učitele, ale také na přípravě rodičů a všech, kdo se na výchově podílejí.¹

Musíme si uvědomit, že v době, kdy Marie Montessori přinášela svou metodu do praxe, byly podmínky výchovy i přístup k dětem odlišné než dnes. Dítě bylo vnímáno jako prázdná nádoba, kterou je nutno naplnit vědomostmi a poslušností. Bylo bráno jako něco málo hodnotného, co je třeba zhodnotit výchovou, školou a prací. Děti z nižších tříd velmi brzo nastupovaly do práce jako levná pracovní síla. Výchova byla mnohem tvrdší a nevěnovala se příliš dětským potřebám. V lépe situovaných rodinách byla péče o děti svěřena cizí osobě a rodiče se o ně příliš nestarali.

Dnes se tento přístup proměnil, ale díky vřdobytům dnešní doby mají děti maximální pohodlí, dostatek jídla a hraček. Ovšem stávají se z nich konzumenti, kteří neprodukují žádné skutečné hodnoty. Otročí svým naučeným potřebám mít vše i když to vlastně nepotřebují. Jejich maminky jim odmalička až do dospělosti hloupě posluhují a oni pak nedokážou nést odpovědnost za svůj život samy. Krize rodiny a morálních a etických hodnot je katastrofická. Je velmi těžké nacházet pevné body v postmoderní době, kdy se dá polemizovat o jakékoli hodnotě, kdy řád a fungování pro společenství je vnímáno jako něco zkosnatělého a nefunkčního.

Pokud chceme proměnit a ovlivnit vývoj společnosti, musíme začít od těch nejmenších dětí. Podpora rodičů a rodičovství. Zajištění kvalitních podmínek pro učitelky v mateřských i základních školách. Neustále se zvětšuje počet dětí na jednoho učitele v mateřské škole a přitom všichni vědí, jak náročné je pracovat s předškolními dětmi. Tam je potřeba investovat peníze, které se nám vrátí v podobě kvalitně připravených dětí. Tyto děti budou posléze dobře pracovat ve škole a stejně dobře obstojí v praktickém životě.

Marie Montessori se intenzivně zajímala o vývoj člověka od početí přes celé dětství. Ve své knize Absorbující mysl se v úvodních kapitolách „Zázrak stvoření, embryologie a chování, psychický zárodek“ se podrobně zajímá o prvotní vývoj člověka. Také zmiňuje Freudovu psychoanalýzu, která odhalovala prostor nevědomí. I on si silně uvědomoval, že problémy vzniklé v dětství pak celoživotně ovlivňují vývoj člověka.

---

1) RÝDL, K. *Principy a pojmy pedagogiky Marie Montessori*. 1. vyd. Praha: Nakladatelství Publick History, 1999. 8 s.

Ve své vývojové teorii akcentuje prvních šest let, jako dobu rozhodující pro hranice možností tvorby osobnosti. Přesto, že tyto vývojové teorie jsou známy a akceptovány, na důležitost aplikování jejich výsledků do praxe se pořád málo dbá. Marie Montessori nám předkládá velmi zajímavou hypotézu:

„Když přijde na svět jedinec, má v sobě záhadné vodící síly, které se stanou zdrojem jeho práce, povahy i adaptace na prostředí. Vnější prostředí, v němž se živočich nalézá, mu poskytuje nejen prostředky fyziologické existence, ale dává mu také podněty pro vývoj jeho specifických druhových vlastností, a tak mu umožňuje přispět svým vlastním způsobem k obecné harmonii a zachování světa.“¹

Když promýšlím její myšlenky zdají se mi fascinující a zároveň smysluplné. Její koncept vnímám tak, že se rodíme s velkou sumou možností. Rodíme se do určitého prostředí a je v nás určitý zakódovaný plán vývoje. Pokud se přirozeně vyvíjíme, osvojujeme si vybavu pro určitou práci, kterou máme dělat a vykonávat. Pro tu jsme disponováni a pokud se nám tuto cestu podaří nalézt, jsme jednak užitečnou součástí společnosti a také cítíme štěstí a naplnění.

A právě dětství je období, kdy úkolem rodiče je citlivě dohlížet na přirozený vývoj dítěte. Pomáhat mu k samostatnosti a k rozvoji jeho schopností, které intuitivně používá, pokud k tomu má připravené prostředí.

Marie Montessori vnímala dítě jako individualitu, jako jedinečnou osobnost. Můžeme její metodu přiřadit k pedocentrikům. V kapitole chůze a objevování uvádí: *„Musíme se přizpůsobit my jemu, ne ono nám. To, že musíme dítěti věnovat spoustu drahocenného času, je v tomto případě jasné, ale je třeba si uvědomit, že na toto pravidlo narazíme vždy, když se budeme chtít věnovat malým dětem s výchovnými a vzdělávacími záměry. Dítě se řídí vlastními zákonitostmi rozvoje a pokud mu chceme pomáhat růst, musíme je respektovat, a ne se snažit nahradit je našimi vlastními představami.“²*

2.3 Vývoj předškolního dítěte, senzitivní fáze vývoje dítěte

Senzitivní fáze jsou zvláštní období vnímavosti, které se vyskytují v dětském věku. Dítěti slouží k tomu, aby mu umožnily získání určitých schopností. Trvají jen určitou dobu a nenávratně se zakončí, ať jsou využity nebo ne. V období k tomu určeném se například může naučit číst bez velké námahy, lehce a přirozeně.

---

1) MONTESSORI, M. *Tajuplné dětství*. Praha: Nakladatelství světových pedagogických směrů, 1998. 19 s.

2) MONTESSORI, M. *Absorbující mysl*. Praha: Nakladatelství světových pedagogických směrů, 2003. 110 s.

Neznamená to, že už se nikdy nenaučí číst, ale již s daleko větším volným úsilím a za delší časový úsek. Každý charakterový rys se vyvíjí na základě impulsu a během krátkého ohraničeného časového období. Důležité je být na děti naladěni a v době dané senzitivní fáze mu nabídnout adekvátní podněty. Senzitivní fáze jsou univerzální. Citlivé fáze se vyskytují při vývoji dětí všech ras a národů.

Od narození procházíme procesem učení. Téměř v každé vývojové teorii máme potvrzeno, že prvních šest let je pro další vývoj osobnosti zcela zásadních. Uvádím zde ve zkratce pro základní informaci a orientaci základní vývojové teorie v rozmezí od narození do předškolního věku dítěte.

Vývoj předškolního dítěte

Kojenecké období – první rok života

Sigmund Freud nazývá toto stádium orální fáze.

Ústa jsou důležitá i pro kontakt s okolím – způsob poznání a přivlastnění. Důležitá je stimulace pro saturaci potřeby učení. Zásadní je v tomto období vztah s matkou.

E. H. Erikson - období orálně senzorické – základní důvěra proti základní nedůvěře

Je potřeba, aby v tomto období převažovala pozitivní stimulace, aby dítě mohlo získat základní důvěru ke světu.

Jean Piaget – období senzomotorické – od narození do 18 – 24 měsíců

Jean Piaget znal metodu Marie Montessori, která korespondovala s jeho vývojovou teorií.

Na počátku děti vnímají jednotlivé obrazy z okolí a části svého těla, ale až posléze jsou schopny toho co vidí aktivně využít. Později se jejich schopnosti vnímání i pohybu prohlubují

a děti s nimi experimentují. Toto je období, kdy působí absorbující duch dítěte.

V prvním období jsou nejvýznamnější biologické potřeby. Kojení a nepřetržitý kontakt matky s dítětem vytváří optimální podmínky pro zdárný tělesný a duševní vývoj dítěte. Matka je klíčovou osobou pro utváření sociálních vztahů. Rozvoj poznávacích procesů, stále se zlepšující schopnosti vidění od šestého měsíce, rozvoj vnímání prostoru. Sezení lze hodnotit jako jeden z důležitých mezníků, který umožňuje určité osamostatnění v oblasti stimulace. Dále pak lezení a první kroky. Dítě si je schopno zajímavý předmět vyhlédnout a posléze se k němu dostat. Rozvoj řeči je závislý na stimulaci. Dítě má vrozenou dispozici preferovat podněty sociálního charakteru.

„Počátkem třetího měsíce můžeme již působit i na rozvoj estetického vnímání. Prostředí, ve kterém se dítě zdržuje, by mělo být vhodně barevně voleno. Od třetího měsíce můžeme duševní obzor dítěte rozlišovat také tím, že si je občas na chvíli posadíme nebo pochováme ve svislé poloze, aby mohlo vnímat okolí z jiných zorných úhlů.“¹

V prvním roce života má rozhodující vliv vhodná interakce s matkou. Na dítě působí jednak prostředí, v kterém se od narození pohybuje. Nabídka podnětů má být přiměřená. Příliš moc podnětů dítě rozrušuje a velký nedostatek podnětů ho deprivuje. Hra odpovídající stupni vývoje ve kterém se dítě nachází. Posléze je důležité rozšířit kontakt i s dalšími dětmi.

Návštěva přátel či mateřského centra bývá pro rodiče i dítě zajímavá. Nebýt v izolaci je důležité pro dítě i pro matku, která se v nové roli může cítit opuštěná a bezradná.

V Montessori centru dostává maminka možnost seznámit se s informacemi, které jí pomáhají při výchově dítěte. Nachází se zde také v připraveném prostředí z něhož se může inspirovat. Do center se takto malé děti dostávají ponejvíce jako doprovod svých starších sourozenců.

Pro takto malé děti je důležité stimulovat zrak i hmat vhodně volenými hračkami, závěsy nad postýlku, chrastítka atd.. Smyslové vnímání dává mnoho podnětů pro rozvoj a poznávání dětí. Pro rozvoj řeči a komunikace je velmi důležité, aby maminka na dítě mluvila a zpívala mu, když ho chová či přebaluje. Na dítě se má mluvit zřetelně a smysluplně, šišlání a patlání mu jen brání ve vývoji řeči. Od půl roku už můžeme dítěti předkládat lepopela a začít spojovat obrázky zvířátek se zvuky co vydávají. Dítě ovlivňuje barevnost prostředí ve kterém vyrůstá, vnímá také hlasy a zvuky z okolí. Z druhé strany je potřeba vytvořit zvláště v prvním roce života dítěte i prostor klidu a pohody na řádný a pravidelný spánek. Jinak může dojít k přehlčení podněty a dítě se může stát neklidné až neurotické.

Batole

1) období mladšího batolete 1 – 2 roky

2) období staršího batolete 2 – 3 roky

Sigmund Feud – fáze anální

Fáze v níž se utváří vztah k sobě samému, vlastní činnosti a jejím výsledkům. Tvoří se schopnost ovládnání, kontroly a sebekontroly, vznikají počátky etického a estetického cítění.

Erik H.Erikson - období svalově anální: autonomie proti studu a pochybám

Důležité je, aby se dítě cítilo bezpečně pro své pokusy se osamostatňovat. Toto stadium považuje Erikson za zásadní pro vytváření si sebeúcty k sobě samému.

---

1) KOHOUTEK, R. *Vývojová psychologie*. Brno: IMS, 2003. 21 s.

Jean Piaget – předoperační stádium (18-24 měsíců až 7 roků)

Na počátku tohoto stadia děti dosahují vědomí „stálosti předmětů“- dítě si uvědomuje, že skrytý předmět nepřestává existovat.

V batolecím věku je zásadní rozvoj motorických schopností – schopnost ovládat vyměšování. Velký rozvoj pohyblivosti, chůze rostoucí pohybové schopnosti. Možnost separace od matky, potřebuje získat důvěru samo v sebe. Marie Montessori nás nabádá, abychom děti vedli hned od prvopočátku k samostatnosti a respektovali jeho potřebu pohybu. Vnímá tři základní fáze přirozeného vývoje dítěte v tomto období: první fáze - dítě se naučí stát vzpřímeně, druhá fáze - dítě začne chodit a zesílí, třetí fáze - dítě se chce účastnit života kolem sebe. Snaží se zkoušet a zvyšovat svoji fyzickou sílu a různé motorických dovedností.

*Žádný z psychologů se ještě dostatečně nevěnoval problému blokování rozvoje dítěte neustálou snahou mu pomáhat. Jakmile se dítě naučí chodit, má potřebu dlouhých procházek. My ho však nosíme nebo vozíme na kočárku. Myslíme si, že nic neumí, takže děláme všechno za něj. Hned od narození v něm pěstujeme pocit méněcennosti.*¹

Rozvoj poznávacích procesů. Rozvoj symbolického myšlení, schopnost si věci představovat. Rozvoj řeči, schopnost dorozumět se souvisí také s další možností se osamostatňovat. Schopnost naučit se normy a pravidla, podle kterých se má chovat, získává především verbálně, ale také nápodobou či identifikací. Větší množství sociálních kontaktů. Pro vývoj myšlení dítěte je důležité, aby rodiče zaujímali vážný postoj k otázkám dítěte. Dítě má na každou otázku dostat odpověď věcnou, pravdivou a přizpůsobenou úrovni dítěte.

Motivovat děti hrou. Zpívat s nimi, prohlížet si knížky, říkat říkadla. Vyprávět jim jednoduché příběhy. Důležité je opakování a spojování říkadel s jednoduchými pohyby.

Už od roku a půl je vhodné navštěvovat mateřská centra. Montessori mateřské centrum je vybaveno pomůckami praktického života vhodné i pro ty nejmenší. Pro takto malé děti jsou také vhodné smyslové pomůcky, kde si tříbí a zjemňují své smysly. Učí se rozpoznávat základní druhy zvířat a vnímají základní geometrické tvary. Důležité je respektování jejich potřeby řádu, aby se mohly naučit se ve věcech orientovat a byly tak připraveny na další vývoj.

Předškolní období 3 – 6 až 7 let

Sigmund Freud – fáze falická

Fáze v níž se dítě osamostatňuje, zabývá se fantaziemi vlastních schopností, síly a vlivu. Freud nastoluje oidipovskou problematiku.

---

1) MONTESSORI, M. *Absorbující mysl*. Praha: Nakladatelství světových pedagogických směrů, 2003.107 s.

Erik. H.Erikson - období lokomotoricky genitální: iniciativa proti vině

Velmi aktivní období, kdy dítě objevuje svoje tělo, experimentuje, plánuje a také se učí identifikací s dospělými vzory. Přílišná snaha o úspěch může vyvolávat pocity viny.

Jean Piaget předoperační stádium (18-24 měsíců až 7 let)

V tomto stadiu je dítě už schopno uvažovat v symbolických pojmech. Učí se vnímat časové souvislosti. Zařazovat věci do kategorií a klasifikovat je. Za základní princip vývoje Piaget považoval kombinaci, prolínání dvou procesů: asimilace a akomodace. Asimilace spočívá v přijímání, osvojování si nových zkušeností. Tyto nové zkušenosti však nemusí být v souladu s dosavadní úrovní a strukturou poznatků a mysl člověka se proto akomoduje, přizpůsobuje se novým prvkům, aby obnovila narušenou rovnováhu.

V období kolem třetího roku dochází k sebeuvědomování dítěte. Začíná mít potřebu samo rozhodovat. Brání se zásahům do hry a do svých věcí. Vyvíjí se u něho rostoucí smysl pro vlastnické právo. Dítě prochází obdobím vzdoru. Čím je dítě mladší, tím bouřlivěji se projevuje. V předškolním období je důležité postupné odpoutávání od rodiny a rozvoj aktivit, které nejsou samoučelné. Myšlení je egocentrické, dítě interpretuje realitu, aby pro něj byla srozumitelná (zkreslení, vylučování).

Nekritické přijímání náhledu na sebe sama od dospělých, vnímá různé role a jejich odlišnosti. Socializace probíhá doma a ve školce, osvojuje si základní normy chování. Rodiče a rodina slouží pro jeho základní orientaci a identifikaci.

Senzitivní fáze vývoje

A) Průběh senzitivních fází:

- 1) pomalý začátek
- 2) vrchol (je snadno pozorovatelný)
- 3) pomalé odeznívání

Některé fáze probíhají současně, mají vrcholy v různém okamžiku.

Nejdelší senzitivní fází je řeč.

B) Druhy senzitivních fází

- 1) fáze řeči
- 2) fáze řádu
- 3) tříbení smyslů
- 4) fáze fascinace malými věcmi
- 5) fáze sociálních vztahů
- 6) fáze pohybu

Senzitivní fáze řeči:

Probíhá zhruba od narození do šesti let. Okolo 4 a půl roku – dítě prožívá řeč jako něco zvláštního, dívá se mluvícímu na ústa a učí se hlásky. Okolo 1 roku – vědomě vyslovuje první slova. Okolo 1 a půl roku – začíná vyjadřovat svoje pocity, rychle roste slovní zásoba, je schopno vyslovovat věty, ale gramaticky nejsou správné. Okolo 3 let – často mluví samo se sebou. Okolo 4 let – začíná vědomě používat jazyk, pomocí řeči vědomě řeší problémy. Mezi třetím až šestým rokem jsou některé děti schopné se naučit základům čtení a psaní (psaní 3 a půl – 4 a půl roku a čtení 4 a půl – 5 a půl roku). Jsou-li však vystaveny tlaku ze strany dospělých, výsledek se dostavuje později. Toto zjištění je pro mnohé velkým překvapením.

Proto je tak důležité, aby měly děti předškolního věku šanci navštěvovat Montessori zařízení a rodiče byli poučeni. Nám vychovatelům uniká možnost dát příležitost dětem naučit se věcem v jejich senzitivním období. Marie Montessori uvádí: *„Tak například bouřlivý nástup psaní je úzce svázan se specifickou jazykovou vnímavostí dítěte, která se nejvíce projevovala, když začínalo mluvit. Ve věku pěti a půl až šesti let tato zvýšená vnímavost odeznívá, takže je jasné, že učit se psát s nadšením a radostí je možné jen před dosažením tohoto věku. Po dosažení tohoto věku ztratí děti onen zvláštní dar, který jim dává příroda, totiž možnost naučit se psát bez vědomého úsilí a pocíťované námahy.“*¹

Senzitivní fáze řádu:

Probíhá od narození do tří let, vrchol je asi ve 2 až 2 a půl roku dítěte. Pro dítě znamená řád něco jiného než pro dospělého. Vnější pořádek může nejprve pomoci orientovat se správně v chaosu světa. Pořádek je základem panování člověka nad věcmi. Na základě vnějšího řádu si dítě vytváří svůj vnitřní řád. Montessori zdůrazňuje, že již kolem druhého roku života má svůj charakteristický smysl pro pořádek.

Dítě potřebuje řád:

- a) V prostředí – pomáhá dítěti orientovat se ve vztazích mezi věcmi a ve vztazích mezi lidmi a věcmi. (Dítě se těší na to, že věci. Které zná, nachází stále na stejném místě. Pro dítě je náročné přizpůsobit se novému prostředí např. adaptace v mateřské škole
- b) V čase – pomáhá dítěti orientovat se v časových úsecích. Pro dítě je důležité prožívat denní rytmus.
- c) Ve vztahu dospělého k dítěti – pomáhá dítěti se orientovat se ve společenských rolích. Očekává jejich důsledné dodržování.

---

1) MONTESSORI, M. *Absorbující mysl*. Praha: Nakladatelství světových pedagogických směrů, 2003. 116 s.

Fáze vytříbení smyslů:

Dítě rozumí věcem, které může poznat svými smysly. Zkoumá, porovnává, třídí různé předměty a tím získává poznatky prostřednictvím smyslového vnímání.

Fáze fascinace malými věcmi:

Trvá od 18 měsíců do 2 a půl roku. Dítě začíná vnímat i malé předměty, se kterými manipuluje.

Fáze učení sociálnímu chování:

Trvá od 2 a půl roku do 6 let. Dítě napodobuje způsoby dospělých. Zajímá se o zdvořilostní projevy. Učí se společenskému chování, aby se mezi druhými lidmi cítilo dobře.

Senzitivní fáze pohybu:

Trvá zhruba od jednoho do čtyř let. V této fázi jsou časová období, ve kterých se dítě koncentruje na různé druhy pohybu.

2.4 Osobnost a příprava učitele

„První věc, kterou musí začínající montessoriovská učitelka udělat, je důkladně se na svou práci připravit. Především je nutno, aby oživila svou představivost, protože zatímco v tradiční škole učitel sleduje chování žáků přímo a má předepsáno, jak žáky hlídat a co je učít, ve škole montessoriovské je třeba neustále odhalovat věci, které nejsou na povrchu. V tom tkví hlavní rozdíl.“¹

Činnost pedagoga v Montessori zařízeních rozdělujeme do tří fází:

První fáze – učitelka připravuje a zajišťuje připravené prostředí. Věnuje se tomu co souvisí nějak s atmosférou ve třídě. Je klidná a příjemná a dbá i na svůj upravený zevnějšek.

Druhá fáze – zahrnuje chování pedagoga vůči dětem. Má být aktivní a povzbuzovat děti k různorodým činnostem. Stará se o funkčnost skupiny. Pokud je ve třídě jedinec, který ruší, je potřeba zaměřit jeho pozornost jiným směrem.

Třetí fáze – vlastní práce s montessori materiálem. Nabídka ukázky práce s konkrétní pomůckou. Určení konkrétních pravidel práce. Práce s tichem – chůze na elipse. Ztišení a věnování se daným aktivitám. Jak uvádí Marie Montessori učitel má být laskavým pomocníkem.

---

1) MONTESSORI, M. *Absorbující mysl*. Praha: Nakladatelství světových pedagogických směrů, 2003. 184 s.

*Schopnost učitelky nevyrušovat děti v jejich činnosti se rozvíjí s délkou praxe, jako ostatně celá řada věcí, a nikdy se neobjevuje jen tak samozřejmě a bez problémů. Vyžaduje totiž skutečný duševní růst. Učitelka se musí zbavit touhy děti řídit a ovládat.*¹

Děti jsou výbornými pozorovateli a mnoho se učí nápodobou. Je důležité, aby učitel v rámci třídy byl příkladem v každém ohledu. Udržování čistoty, pořádku, pravidel a daného systému. Člověk, který se rozhodne pracovat touto metodou musí své povolání vnímat jako poslání. Mnoho ze svého volného času věnuje přípravě pomůcek, materiálů a projektů pro děti. Také se snaží odstraňovat své neznalosti a pracuje dále na svém vzdělání. Celá filozofie Marie Montessori je prochnuta láskou k dětem a potřebou pracovat pro společnost. Výchovu dětí vnímala jako zásadní vklad pro ovlivnění budoucnosti. Pedagog má pracovat nejen s dětmi, ale také ovlivňovat a kooperovat s rodiči, aby se aktivně podíleli na vzdělání svých dětí. Organizují různá setkání s rodiči, protože vedení dětí by mělo být jednotné ve školním zařízení i doma.

2.5 Integrace postižených dětí do Montessori zařízení

Marie Montessori pracovala na počátku své praxe s postiženými dětmi. Pro ně vyvinula první pomůcky, které dětem umožnily do té doby nevídané pokroky v učení. Tyto materiály a principy pak využila i v práci se zdravými dětmi. Zdůrazňovala, že učitel těchto dětí musí dbát na jejich individuální možnosti a schopnosti a těm musí přizpůsobit tempo a způsob práce.

Jednou z odnoží Montessori pedagogiky je i větev zaměřená pro práci s postiženými dětmi. Vzhledem k principům práce jako jsou koncentrace, ztišení, individuální tempo je tato metoda velmi vhodná pro práci s postiženými dětmi. S praxe mateřských škol vím o případě integrovaného slepého chlapce. Podle slov paní učitelky, byl pro celý kolektiv dětí přínosem. Vybavení montessori mateřské školky nabízí mnoho smyslových pomůcek i dalších podnětů, které umožňovaly slepému chlapci rozvoj. V běžné mateřské školce by tento chlapec nemohl být vůbec integrován. Pokud se jedná o děti s poruchou pozornosti LMD, pak jde o její míru. Tyto děti byly v mateřské škole úspěšně integrovány v případě, že přišly do dobře fungující skupiny. Na základní škole Gajdošova je v první třídě Montessori integrována holčička s mentálním postižením. Tato dívka má svoji asistentku a v rámci vyučování svůj individuální učební plán.

---

1) MONTESSORI, M. *Absorbující mysl*. Praha: Nakladatelství světových pedagogických směrů, 2003.187 s.

Z psychologického hlediska je přínosem do skupiny dětí, které se musí s její odlišností vyrovnat. V tomto případě je postižení takového rozsahu, že by ji bez asistentky nebylo možné do třídy integrovat. Dívka má svoje učební materiály a úkoly jsou ji zadávány podle jejího individuálního tempa.

„Základním předpokladem pro zdar společného vyučování postižených a nepostižených dětí je diferencované vyučování a individuální učení, které nabízí každému dítěti konkrétní úkoly odpovídající jeho schopnostem a tvoří prezentační formy s přístupem k novým tématům a úkolům také pro slabé žáky. V tom můžeme hledat příčinu, proč se v mnoha integrovaných třídách snaží pracovat podle systému Montessori.“¹

Pomůcky a materiály používané v Montessori zařízeních rozvíjí jemnou motoriku. U dětí, které touto metodou pracují se může předejít potížím, které by mohly mít později například se čtením a počítáním. Tím, že poznatky vnímají více smysly se různé drobné vývojové opožďení a nedostatky vyrovnávají. Při práci touto metodou se také dbá na rozvoj obou hemisfér, což vede k větší vyrovnanosti psychiky.

---

1) RÝDL, K. *Principy a Pojmy pedagogiky Marie Montessori*. Praha: Nakladatelství Public History, 1999. 39 s.

3. Hlavní principy a pojmy pedagogiky

Marie Montessori

3.1 Individualita a jedinečnost každého člověka

Prvním principem je tedy orientace na dítě jako člověka. Je třeba se soustředit na lidskou osobnost ne na výchovnou metodu. Základním požadavkem je pomoci lidské bytosti dosáhnout vlastní nezávislosti. Nejdůležitějším bodem výchovy je naučit dítě samostatně jednat. V dítěti je zakódován postup neboli plán vlastního rozvoje.

Svobodná individualita je základem celkového vývoje osobnosti. Je dána tehdy, když jedinec může jednat bez pomoci jiných a může tak být vědomě živoucí jednotou. Toto je primitivní definice svobody. K základnímu vývoji jedince a k jeho individualizaci dochází během prvních deseti let života. Později probíhá ve společenském životě. Celá osobnost spočívá podle Montessori v integraci individuality a společenskosti a to tím způsobem, že se jedinec harmonicky semkne s jinými jedinci a přitom může rovněž střežit individualitu a nezávislost.

3.2 Přirozený pohyb, chůze po elipse

Vědomé a nevědomé vlastní hodnocení člověka koresponduje s jeho tělesným bytím. Podle toho, jak se člověk chová a pohybuje, ho také nevědomky hodnotíme. Signálům, které jsou vysílány řečí těla, rozumíme velmi dobře a rychle a intuitivně se tomu přizpůsobujeme. Krátce řečeno: nežijeme ve svém těle, ale my jsme tělo. Proto je péče o naši tělesnou pohyblivost bezprostředním zájmem o náš pocit vlastního Já. A proto je při výchově malého člověka tak důležitá starost o pohyb a pohyblivost. Tato schopnost moci se pohybovat a jednat je základem pro duchovní a duševní rozvoj dítěte.

Marie Montessori akcentovala přirozenou potřebu pohybu dítěte. „*Naučit se chodit znamená pro dítě něco jako druhé narození, neboť tím přechází ze stavu bezmocnosti do stavu svobodné aktivity.*“¹ Čím více je dítě pánem svého těla, tím více se rozšiřuje jeho akční rádius. Seznamuje se s příjemnými i nepříjemnými vlastnostmi věcí, které zahrnuje do svých her. Získává prostorovou představivost. Zkouší hranice a omezení. Pohyb se stává důležitým faktorem při budování inteligence, která slouží k uchování dojmů z okolí.

---

1) MONTESSORI, M. *Tajuplné dětství*. Praha: Nakladatelství světových pedagogických směrů, 1998. 52 s.

Tyto myšlenky jsou prakticky aplikovány nejen u dětí předškolního věku jak jsme zvyklí, ale i ve školách montessoriho typu. Výuka i sama třída je realizována tak, aby zde byl prostor i pro přirozený pohyb dětí během vyučování. Děti pracují jak u stolů, tak na zemi na koberečcích. Pomůcky si samostatně děti přinášejí a odnášejí zpět na místo.

„Jednoduše geniálním cvičením Marie Montessori pro rozvoj svalové koordinace chůze, držení těla a rovnováhy je takzvaná elipsa. Elipsa je cvičení psychické a fyzické rovnováhy, klidu, ticha, harmonie a koncentrace pozornosti.

Je vyznačena na zemi v dostatečné velikosti a v šíři dětského chodidla. Platí však pravidlo, čím je čára užší, tím těžší je cvičení.“¹

Pracuje se zde na elipse, kolem které se děti soustřeďují, a chůzí po ní si procvičují koordinaci a koncentraci. Začíná se sedem kolem elipsy. Učitel v sedu, tichu a klidu čeká, než se postupně usadí všechny děti, které se chtějí tohoto cvičení zúčastnit. Potom začne chodit po elipse. Velmi pomalu, jemně vzpřímeně a vznešeně klade jedno chodidlo těsně před druhé. Je nutné dodržovat správnou metodiku chůze! Noha se klade od paty přes vnější stranu chodidla a pokračuje od malíčku k palci. Děti mají možnost sledovat tyto detaily chůze, postupně se připojovat a napodobovat je. Po zvládnutí chůze děti nosí po elipse v obou rukách různé předměty.

V tomto momentě nastává obrovská koncentrace pozornosti s využitím a zapojením obou hemisfér a svalů celého těla. Při výběru předmětů a dalších činností uskutečňovaných na elipse, platí zásada od nejjednoduššího ke složitějšímu. Veškeré předměty by se měly vztahovat k činnosti, která buď bude následovat, nebo která předcházela elipse. Vše se dělá v úplné tichosti, beze slov, klidně a jemně.

Při elipse se děti učí trpělivosti. Musí umět počkat, než na ně přijde řada. Zároveň se učí i toleranci, když některé dítě chodí a chodí. Učitel se musí přizpůsobit potřebám dětí. Je dobré používat hudbu, která umocňuje emocionální zážitky z této činnosti.

Před nebo po chůzi na elipse nastává čas na komunitní kroužek. Děti reagují na různé otázky, které jim klade učitel. Mohou se například týkat probírané látky. Děti také prezentují co si připravily pro určitý projekt doma. Například v týdnu stromů přinášejí různé přírodniny a druhy listů a šišek. Učí se mluvit před skupinou a prezentovat svoje vědomosti bez tlaku, že jde o zkoušení. Na elipsu nosí výsledky své výtvarné činnosti a společně si o ní povídají.

Také zde mohou vyjadřovat své pocity ohledně fungování a práce třídy. Je tu dobrý prostor pro řešení problémů a konfliktů, které se dějí v třídním kolektivu. Děti sami navrhují různá řešení. A společně s učitelem vybírají nejlepší řešení.

---

1) HILLEBRANDOVÁ, V. *Ticho, klid, láska a harmonie*. Jablonec nad Nisou: Mateřská škola Montessori

3.3 Připravené prostředí

Jedním ze základních pojmů a prostředků výchovy v Montessori pedagogice je připravené prostředí. Připravené prostředí je prostor ve kterém dítě nalézá smysluplné podněty, které konvenují s jeho senzitivní fází. Nejedná se zdaleka pouze o třídu nebo prostor mateřského centra. Dítě má vnitřní potřebu se učit. Jeho osobnost má absorbujícího ducha, to znamená, že chce nasávat poznatky z okolí. Marie Montessori vycházela z předpokladu, že dítě samo nejlépe ví, co je pro něj v které době nejvhodnější, co vyhovuje jeho spontaneitě.

Podle J. Piageta člověk aktivně vybírá a interpretuje informace ze svého prostředí, transformuje a reorganizuje vnější data, aby dosáhl adaptace a vnitřní psychické integrity.¹

Rodiče, kteří věnují dětem svůj čas, usilují o atraktivnost domácího prostředí a jeho podnětnost. Mnozí však dětem kupují velké množství víceúčelových hraček, ale pro děti je nakonec lákavější obsah maminciny kuchyňské linky. Důležité je, aby prostředí, které doma nachystáme podněcovalo dítě k samostatnosti a ke svobodě. Tím je míněna například dostupnost nádobí. Možnost si sám umýt hrníček. Pomoci aktivně mamince při běžném domácím provozu jako je úklid, vaření. Co je také velmi důležité, jaké další prostředí zvolíme. Příroda je balzámem nejen pro duši dospělých, ale v každém ročním období skýtá spoustu podnětů k rozvoji dítěte a saturuje jeho potřebu přirozeného pohybu.

Dítě potřebuje mít takové prostředí, které mu umožní uskutečňovat smysluplné aktivity. Dítě se potřebuje naučit pohybové vzorce od základů. Potřebuje připravené prostředí a předměty, které mu umožní nové pohybové zkušenosti získat a prověřovat.

Pokud se jedná o Montessori zařízení, tak tam máme didakticky připravené prostředí se speciálními pomůckami.

Tyto pomůcky vyvinuté Marií Montessori obsahují tyto kategorie:

- materiály pro cvičení praktického života - smyslový materiál - materiál na psaní a čtení
- matematický materiál - kosmický materiál

Veškeré pomůcky jsou dostupné, prostor je účelně rozčleněn a každá věc má své dané místo. V prostoru je umístěna elipsa a koutek pro odpočinek. Na stěnách by měli viset smysluplné obrázky a nástěnky. Nemělo by to však působit přeplácanež.

---

1) NAKONEČNÝ, M., *Psychologie osobnosti* 1. vyd. Praha: Academia, 1995. 182 s.

3.4 Svobodná volba a polarizace pozornosti

Jak už jsem uvedla Maria Montessori předpokládá, že v každém jedinci je zakódovaný plán jeho vývoje. Svým pozorováním zjistila, že pokud děti mají svobodnou volbu a vyberou si určitou aktivitu, dokážou se na ni velmi dlouhou dobu soustředit a polarizovat svou pozornost. Děti procházejí určitými citlivými obdobími na učení určitých dovedností. Pokud mají připravené prostředí, tak si přirozeně vybírají věci, které podporují jejich rozvoj.

Pod pojmem polarizace pozornosti rozumí Montessori seskupení všech tělesně duševních sil, které vedou k hlubokému ponoření se do nějaké činnosti.

3.5 Absorbující duch

Děti si v prvních letech života velmi snadno osvojují mnohé dovednosti. A to jak pohybové tak například jazykové. Maria Montessori dospěla k tomu, že dítě musí disponovat nějakou jinou formou vnímavosti a ducha než dospělý, který musí nové poznatky a dovednosti získávat záměrně, vědomě a s mnohem větší námahou. V dítěti působí tzv. „absorbující duch“, který mu v prvních letech jeho života umožňuje, aby všechny podněty ze svého okolí do sebe „nasával jako houba vodu“. Toto nasávání, absorbování, se děje zcela volně, lehce, zůstává nevědomé a je trvalé. *„Dospělí mohou své prostředí obdivovat, mohou o něm přemýšlet a mohou si ho uchovávat v paměti. Dítě ho však absorbuje. Věci kolem sebe neprohliží, neregistruje zrakem a pamětí. Vstřebává je a buduje z nich svou psychiku. Zvnitřňuje v sobě celý okolní svět tak, jak ho jeho oči vidí a jeho uši slyší.“*¹

3.6 Normalizace, dítě s poruchou

Tím je myšlen proces od stavu, kdy dítě je nějak výchovně v nepořádku, do stavu normalizace, tedy narovnání. Marie Montessori zmiňuje určité výchovné poruchy, se kterými je potřeba pracovat, aby se mohlo dojít k normalizaci.

Marie Montessori se věnuje problémům, které vznikají díky chybné výchově a nepřirozenému vývoji. Například: problém závislosti na někom silnějším, hrabivost, nadměrná touha po vlastnění, touha po moci, po manipulaci se svým okolím, komplex méněcennosti, lhaní. Úkolem normalizace je tyto záporné vlastnosti eliminovat ve spolupráci s dětmi a jejich rodiči.

---

1) MONTESSORI, M. *Absorbující mysl*. Praha: Nakladatelství světových pedagogických směrů, 2003. 48 s.

4. Konkrétní materiály pro jednotlivé výukové oblasti

Materiál vyvinutý Marií Montessori zahrnuje následující kategorie:

4.1 Materiály pro praktický život

Tato oblast rozvíjí pohybové dovednosti dětí, učí pracovním návykům, které budou potřebovat po celý život. Proto s dětmi vykonáváme všeobecná přípravná cvičení pro koordinaci pohybů a pohybovou kontrolu neboli elementární jednání. Jejich cílem je vést děti ke koncentraci pohybů, samostatnosti a sebeovládání. Děti v nich pracují s přírodními nebo křehkými materiály.

Příklady:

Chůze – tichá, v rytmu hudby, s předměty v rukou, s předměty na hlavě, po čáře, mezi stoly nebo mezi koberečky, úkolem je respektovat osobní prostor druhého dítěte, při jeho aktivní činnosti

Nošení – židle různými způsoby při zachování bezpečnosti, dětského stolečku ve dvojici, pracovních koberečků,

- nůžek, bezpečná manipulace s nimi při stříhání papíru, látky,
- nože, naučit se s ním krájet ovoce a zeleninu, ořezávat proutek atd.,
- tácků nejprve bez předmětu a pak s jedním a více předměty, které mohou být z křehkého materiálu.

Posazení a vstávání – v montessori zařízeních nebývají na podlaze koberce. To vede děti k tomu, že zacházejí se židličkami i ostatním nábytkem tiše a ohleduplně

Otevírání a zavírání – co nejtíší manipulace s otevíráním dveří a skříněk

- šroubování uzávěru lahví, otevírání a zavírání různých předmětů, jako jsou krabičky,
- rolování koberečků, skládání látek, ubrousků, ručníků.

Cvičení praktického života se dělí:

Péče o vlastní osobu

- jde o nácvik, procvičování a zkoumání různých dovedností, které v každodenním životě dítě potřebuje.

Péče o okolí a prostředí ve kterém se dítě pohybuje

- snažíme se dětem ukázat a naučit je, aby do své činnosti zahrnuly i své okolí, zalévání květin, krmení zvířátka. Také zprostředkovat zkušenost, že jsme součástí prostředí nejenom doma nebo ve škole, ale i venku.

Zdvořilostní formy chování

- učíme děti umět poprosit, poděkovat, pozdravit, přivítat návštěvu, nabídnout pohoštění atd.

Praktický život pomáhá dětem získat sebepoznání a představu o sama sebe, sebeobsluhu, zodpovědnost, koncentraci a celkový rozvoj osobnosti. Všechno je skutečně ne „jako“. Nejdříve ukážeme, jak se předmět nebo materiál používá. Předvádíme opatrně, pomalu a dodržujeme všechny kroky. Když vidíme, že dítě dělá činnost špatně nekomentujeme, jen to zaznamenáme a např. další den znovu správně ukážeme. Pochopení nového systému práce a přizpůsobení se (normalizace) trvá asi jeden měsíc (u dětí předškolního věku). Učitel ukazuje nové činnosti téměř beze slov. Náprava chyby se děje zkušeností. Dítě se musí opravit samo. Učitel nemusí chodit od dítěti k dítěti, ale pomůcka sama dítě opraví. Dítě na to přijde samo.

Pomůcky jsou na policích řazeny od nejjednodušších po nejsložitější a od největších po nejmenší. Je vždy nutné překontrolovat, zda jsou všechny předměty na svém místě a zda na podnosech něco nechybí. Je vždy jen jeden materiál z každé aktivity v každé třídě. Dítě se tím učí jedinečnosti věci a také, že pokud má pomůcku někdo jiný musí počkat. Učí se trpělivosti a zvládá to, že nemá vše hned k dispozici. Po ukončení činnosti zkontrolujeme, zda dítě vše správně uklidilo.

Aktivity dělíme na suché a mokré

Suché aktivity:

přesypávání – uvedu zde jednu variantu, která se pak může změnou tvaru nádob či sypkostí materiálu měnit dle věku dítěte

Věk: od 2 let

Pomůcky: podnos, dva džbánky, fazolky.

Abstraktní cíl: rozvoj dominantní i nedominantní hemisféry, rozvoj jemné

motoriky a koordinace, udržování pořádku, samostatnost.

Konkrétní cíl: přesypávání materiálu bez rozsypání

Body zájmu: Jak co nejlidněji vysypat materiál do druhé nádoby

Rozvoj slovní zásoby: přesypávání, džbán, fazole

Další využití: Nácvič na sebeobsluhu, nalévání, přelévání, zalévání.

Postup: Vše je na policičce na podnose. Pozvat dítě správným způsobem. Přinést materiál na stůl. Ukázka postupu:

- uchopit třemi prsty levé ruky (pokud je nádoba těžká, může ji uchopit celou rukou),
- přesypání do nádoby vpravo
- uchopit třemi prsty pravé ruky a totéž

Uložit vše na policičku. Zeptat se „Chceš to také zkusit?“

Tento popis si učitel, dělá ke každé aktivitě.

Pokud pracuje s materiálem, který dlouho nepoužíval, může si postup zkontrolovat. Soupis těchto aktivit nám také dává přehled, co by mělo mít dítě v připraveném prostředí. Aktivitu

můžeme proměňovat různými nádobkami s hubičkou a bez hubičky, do čirého skla můžeme dát například barevnou rýži. Na fotografii vidíme nácvič přesypávání na akreditovaném kurzu pro budoucí montessori pedagogy. Přesto, že to vypadá velmi jednoduše je nutné dodržovat přesný, stále stejný postup u každé činnosti. Důležité je při ukázce s dítětem nehovořit, aby se nerozptylovala jeho pozornost a mohlo se soustředit na pohyby a postup, který předvádíme. Ukázka může zahrnovat i chybu a její řešení.

Další suché aktivity jsou:

Řazení podle velikosti – rozvoj matematických představ

Nabírání lžicí – držení lžice, nabírání, příprava kultivovaného stolování

Nabírání pomocí dvou lžic – součinnost obou hemisfér, rozvoj koordinace

Prostření stolu – sebeobsluha při stolování, role hostitele

Skládání ubrousků – rozvoj jemné motoriky, přesnost

Přemisťování výdumků velkou dřevěnou pinzetou – jemnost pohybů, koncentrace

Přemisťování – kleštičkami na cukr – pinzetou – přemisťování různých materiálů

Přesívání – oddělování dvou různých materiálů pomocí sítka – rozvoj jemné motoriky

Drcení – drcení tloučkem například piškotů v misce, mletí kávy nebo koření

Třídění – třídění různých materiálů, například barevných korálek, různých druhů luštěnin

Strouhání – strouhání mýdla, strouhání mrkve, strouhání sýra

Čištění – čištění bot, leštění zrcadla, leštění kovových předmětů

Všechny tyto činnosti vedou děti k samostatnosti, zvyšují jejich obratnost i sebevědomí. Učitelé v Montessori zařízeních bývají velmi tvořiví a obětaví takže vymýšlejí různé další možnosti a tzv. doplňkový materiál k těmto základním činnostem. U rodičů je důležité, aby dětem už od malička dovolovali se účastnit jejich práce. Velmi často se stává, že rodiče dětem posluhují a pak se diví, že jim děti ve vyšším věku odmítají pomáhat.

Mokré aktivity:

Na podnose nesmí chybět houba, tyto aktivity se dávají na stůl a omyvatelnou podložku. U mokrých aktivit je přiložena nejlépe nepromokavá zástěrka.

Umývání rukou – nácvik umývání rukou je pro nejmenší děti zábavným a užitečným rituálem

Přenášení vody pomocí houby s jedné misky do druhé - ždímání

Přelévání – z nádoby do nádoby, s hubičkou a bez hubičku – pro větší atraktivitu můžeme vodu obarvit potravinářským barvivem

Cezení a nalévání sběračkou – nácvik na nalévání polévky nebo kompotu

Šlehání a vytváření pěny – rozvoj jemné motoriky

Kapátka – přemísťování tekutiny pomocí kapátek, přesnost, odhad množství

Vodní aktivity u předškolních dětí jsou velmi oblíbené. K tomu patří také zalévání květin. Dítě by mělo mít doma svoje květináčky či část zahrádky o kterou se samostatně stará. I zde se rozvíjí jemná motorika, soustředění, přesnost. Vodní aktivity nutí k pečlivosti, protože chyba se snadno pozná. Práce s chybou, pokud dítě vodu rozlije na každém tácku je houbička pro snadnou nápravu.

Zdvořilostní formy:

Tato cvičení pomáhají dítěti k náhledu do množství různorodosti společenských způsobů chování. Provádějí se jako skupinová cvičení. Příhod ve skupině můžeme využít jako východisek pro hru. Děti přehrávají určité situace a procvičují si tak různé formy sociálního chování. Například navázání a udržení očního kontaktu při dialogu. Řešení různých konfliktních chování. Naučit se správně a funkčně komunikovat.

Umět říct – to se mi líbí a to se mi už nelíbí. Samostatně přistupovat ke svým konfliktním situacím. Děti tak přirozeně přistupují k vzájemným neshodám a snaží se je samostatně řešit bez pomoci dospělého.

Možná se někomu zdá, že nácvik praktického života je příliš akcentován, ale když pozorujete dospělé lidi v každodenním životě je vám jasné, že pobyt v Montessori zařízení by jim prospěl i teď. Naše konzumní společnost záměrně vychovává lidi závislé, nesamostatné a bez vlastního názoru. Ti pak poslušně konzumují reklamy, nekvalitní televizní pořady a své názory mají bezmyšlenkovitě přejaté z masmédií.

4.2 Smyslový materiál

„Smysly jsou jakými průzkumníky, které člověk vysílá do okolního světa, aby mu otevřely cestu poznání. Naše sada senzorických pomůcek nabízí dětským smyslům klíč nebo můžeme také říci průvodce při zkoumání světa.“¹

Typické znaky smyslového materiálu:

- **kontrast** – většina materiálů je představována v kontrastech (malý – velký, hrubý – jemný). Dítě je přirozeně vedeno velkými rozdíly k pochopení smyslu pomůcky,
- **izolování jedné vlastnosti** – série určitého materiálu je v dalších vlastnostech stejná, až na jednu. Čím jasnější a izolovanější jsou rozdíly, tím jsou pro dítě zajímavější,
- **párování** – vyhledávání párů předmětů se stejnými vlastnostmi,
- **kontrola chyb** – materiál má v sobě zahrnovat kontrolu chyb.

Společné vlastnosti smyslového materiálu:

- 1) Estetika – materiál má být pro dítě lákavý, akcentujeme přírodní materiály
- 2) Aktivita – pomůcky mají děti lákat k jejich prozkoumání
- 3) Ohraničení – jde o vymezení množství materiálu, aby pozornost nebyla rozptylována příliš velkým množstvím podnětů

1) MONTESSORI, M. *Absorbující mysl*. Praha: Nakladatelství světových pedagogických směrů, 2003.123 s.

Rozdělení smyslového didaktického materiálu

1) Zrakové vnímání – série cvičení určená pro optické vnímání jsou rozdělena na poznávání rozměrů, tvarů, barev a jejich odstínů.

Pomůcky:

růžová věž – skládá se z deseti krychlí, tvoří sérii postupně se zvětšujících krychlí

dřevěná závažička – čtyři dřevěné bloky, do každé se vkládá deset dřevěných závažiček

hnědé schody – série deseti dřevěných kvádrů, které mají stejnou délku, ale odlišný průměr

červené tyče – série tyčí narůstající délky

sady barevných destiček – rozpoznání barev, základní a doplňkové barvy

rozpoznání tvarů – geometrická skříňka – rozpoznání tvarů

Děti zrakem i hmatem rozlišují různé velikosti, průměry, délku. Tyto rozdíly si prakticky ověřují, když s pomůckami aktivně pracují.

2) Hmatové vnímání – série cvičení pro rozeznávání ploch a tvarů hmatem

Pomůcky:

hmatové tabulky – na nich poznávají děti kontrast hrubého a hladkého povrchu, přiřazují k sobě tabulky, které mají stejnou kvalitu povrchu

hmatová klávesnice – děti rozlišují škálu povrchů od jemných až po hrubé

látky – děti pouze hmatem vyhledávají podle povrchové struktury dva stejné druhy látek

Děti rozlišují hmatem různé struktury, které pak popisují. U větších dětí pokud jim to nevádí zavazujeme oči, aby kontakt s pomůckou byl intenzivnější a soustředěnější. Vhodná je práce ve dvojici, kdy se snaží nalézt například tentýž druh látky podle popisu kamaráda.

3) Sluchové vnímání – série cvičení pro rozlišování jemných zvuků

Pomůcky:

Poslechové dózy – jsou naplněny různým, sypkým materiálem, děti přiřazují stejné zvuky

Zvonečky – dítě úderem paličky rozezvučí jednotlivé zvonky a sluchem rozlišuje jejich výšku tónu, pak přiřazuje k sobě dva tóny stejné výšky

Také tady je vhodná práce ve dvojici. Možné jsou tu různé doplňkové hry se zvuky. Například co

vydává tento zvuk – mačkání papíru, zapínání zipu, přelívání vody atd..

4) Smysl pro vnímání váhy – série cvičení pro porovnání váhových rozdílů

Pomůcky:

Destičky – potězkávání, stejně velkých destiček na špičkách prstů, dítě rozlišuje jejich váhu
Tuto činnost děti rádi provádějí se zavázanýma očima.

5) Smysl pro vnímání teploty – série cvičení pro rozlišování různých teplot

Pomůcky:

Termoláhve – kovové lahvičky jsou naplněné vodou, která má různou teplotu

Desky z různých materiálů – ze dřeva, kovu, mramoru, plsti – přiřazujeme stejné

Děti se dotýkají různých předmětů a materiálu a uvědomují si jejich různé kvality. Starší děti pracují se zavřenýma očima. Pokud s dětmi jdeme na procházku můžeme sbírat různé přírodniny a pak je ve třídě objevovat nejen očima, ale také rukama.

6) Smysl pro čichové vnímání – cvičení k zjemňování čichových vjemů

Pomůcky:

Čichové dózy jsou naplněny kořením. Dle čichu přiřazují dvě stejné vůně.

Různé vůně ovlivňují naši psychiku víc než si uvědomujeme. Při různých příležitostech se také může použít aroma-lampa s vhodnou vůní.

7) Smysl pro chuťové vnímání – cvičení vedoucí k rozlišování základních chutí

Pomůcky:

Soubor skleniček – jsou v nich roztoky čtyř základních chutí – sladký, slaný, hořký, kyselý.

Děti je ochutnávají a vyhledávají dva stejné roztoky - přiřazování dvojic

V Montessori mateřských školách se děti učí krájet, mazat, připravovat si svačiny, nalévají si polévku. Učí se chystat občerstvení pro hosty a vařit jednoduchá jídla. Děti vaření velmi baví a ještě víc to, že ho pak mohou společně sníst, což do smyslových vjemů určitě patří.

8) Stereognostické vnímání – série cvičení podporující schopnost poznávat tvar pohybem svalů na ruce, která sleduje obrysy pevných těles. Tento smysl neobsahuje jen pouhý hmat, protože hmatem lze rozeznat pouze rozdíly vlastností povrchu těles. Vnímání formy vzniká spojením dvou pocitů a to hmatového a svalového. Vede to k vytváření prostorových představ.

Pomůcky:

Geometrická tělesa – jsou krychle, kvádr, válec, koule, jehlan, kužel atd.

Semena a pecky – rozlišování různých tvarů a druhů přírodních materiálů

Tajemné sáčky – jedno dítě vytahuje po hmatu ze svého sáčku určité předměty. Spoluhrač ohmatává bez kontroly zrakem předměty a pokouší se vytáhnout stejné.

Trojúhelník, binomická a trinomická krychle a biologická skříňka jsou dalšími doplňujícími pomůckami.

Děti mají smyslové pomůcky ve velké oblibě. Pozorovala jsem svoji dceru při práci materiálem pro chuťové vnímání. Byla velmi opatrná a soustředěná. Pak mi přišla oznámit, že udělala jednu chybu. Hned druhý den si pomůcku půjčila znovu. Ochutnávala trošinku a pečlivě. Tentokrát vše proběhlo bez chyby. Měla radost.

O té doby co pracuje Montessori metodou se stává vnímavější a pozornější ke svému okolí. Také se více zajímá o různé věci, protože ví, že je může prezentovat ve škole.

Smyslové pomůcky dávají velké možnosti pro kreativitu pedagogů. Je možné je mezi sebou kombinovat. Vytvářet velké množství dalšího doplňkového materiálu a upozorňovat děti na práci smyslů při různých činnostech a hrách. Pokud mluvíme s dětmi o jakémkoli tématu můžeme ho obohatit o smyslovou složku. Zapojíme-li do učení více smyslů pak schopnost zapamatovat si probíranou látku se velmi zvyšuje.

4.3 Materiál na psaní a čtení

Jazyková výchova je pojátkem mezi prostředím a dobou. Do připraveného prostředí dáváme pomůcky, které dítě vybízí, aby se lákavou formou naučilo číst a psát.

Pomůcky:

Velká část pomůcek z praktického života vede k rozvoji jemné motoriky a dává tak dobré šance pro správný úchop pera a možnosti psát.

Podnos s krupicí – dítě maluje do krupice různé symboly, které mu pomáhají uvolnit ruku a nabýt větší jistoty v psaní

Písmena ze smirkového papíru nalepená na dřevěné podložky – samohlásky na modrém podkladě, souhlásky na červeném – rozvoj koordinace zraku, hmatu a sluchu, osvojení symbolu pro určitou hlásku

Kovové desky s jednotlivými geometrickými tvary – obtahování geometrických tvarů tužkou

Doplňkový materiál pro čtení:

Přiřazování abecedy – pás s nalepenou abecedou – dítě přiřazuje stejná písmena

Karty s obrázky věcí začínající na určité písmeno, které se má přiřadit, viz obrázek

Soubor drobných předmětů s kartičkami písmen na které dané předměty začínají

Díky kreativitě pedagogů se tento materiál neustále doplňuje o nové nápady a varianty. V jednotlivých zařízeních jsou také odpočinkové koutky, kde jsou k dispozici zajímavé knihy.

4.4 Matematický materiál

Matematický materiál se dělí do několika skupin, ve kterých se dítě nejprve seznamuje s kvantitou a teprve pak se symboly. Pomáhá také to, že děti již ze smyslové výchovy mají zvnitřněné geometrické tvary i tělesa.

První skupina – kvantita a symboly od 0 do 10 – seznámení se s číslicemi od 0 do 9

Pomůcky:

Modročervené numerické tyče – řada 10 tyčí od jedné jednotky k deseti – matematické vnímání, vizuální představa počtu. Nejkratší tyč je jedna jednotka, která nám pomáhá při kontrole.

Číslice ze smirkového papíru – vjem hmatem i zrakem

Dřevěné jehlice – V dřevěné krabičce s čísly od 1 do 10 v každém díle odpovídající počet jehlic, doplňkový materiál – například: obrázky listů s počtem berušek, které si na list sedají

Druhá skupina – zavedení desítkové soustavy – jednotky, desítky, stovky, tisíce

Pomůcky:

Perlový materiál – dítě se učí pojmy různých kategorií pomocí senzomotorické zkušenosti s určitým počtem perliček. Tento materiál je vhodný na představu číselných řad a násobků.

Třetí skupina – spojení konkrétní množství perliček s patřičnými symboly

Pomůcky:

Perličkové tyčky, Seguin-deska I a II, zlatý stovkový a tisícový perličkový řetěz barevné perličkové řetězy – násobné řady jednomístných čísel, princip násobení

Přehled čtvrté a páté skupiny matematického materiálu – jednotkové kombinace, malá násobilka, dělení

Pomůcky:

Dřevěné čtverce s řadami pro násobení a dělení

Pro učitele základních škol vyšších tříd jsou pořádány doplňkové přednášky k zvládnutí jednotlivých oblastí matematiky – mocniny a odmocniny, geometrie atd. Práce s matematickým materiálem potřebuje vyškoleného pedagoga. Je ideální pokud se jak je tomu například v Základní škole v Kladně jeden z pedagogů specializuje na matematiku a jeden na jazyk. Pro přípravu pedagogů na základních školách se pořádají další semináře, kde často přijíždějí zkušené lektoři ze zahraničí.

4.5 Kosmický materiál

Kosmická výchova má ukázat celistvý a provázaný obraz okolního světa. Kosmická výchova poskytuje dítěti představu o souhře jednotlivých součástí celku, přírody živé, neživé a člověka. Dbá se o vyučování v logických celcích. Vědomosti o světě děti získávají prostřednictvím jednotlivých vzdělávacích předmětů – např. zeměpisu, astronomie, biologie, dějepisu, fyziky, chemie atd. I v předškolním věku mají děti možnost poznatky o přírodě a životě v ní získávat tím, že provádějí praktické pokusy v těchto oborech. Poznávají ptáky, brouky, drobné živočichy. Učí se rozeznávat stromy a keře, pečují o rostliny ve třídě i školní zahradě. Součástí kosmické výchovy je i výchova k míru. Logické celky postupují od dítěte a jeho bezprostředního okolí – například téma: Kde žiji - můj dům, ulice, město, země, stát, zeměkoule. Děti se učí v kontextu s ročními obdobími. Rodiče s dětmi se scházejí na společných setkáních, kde spolu výtvarně tvoří, nachystají si pohoštění a vzájemně se hostí a povídají si o tom co prožívají.

„Součástí kosmické výchovy je i tzv. výchova k míru. Pedagogika Marie Montessori na ni klade velký důraz. V užším slova smyslu jde o to, zabránit vzniku konfliktů mezi dospělým a dítětem. K těmto konfliktům přirozeně dochází proto, že dospělý využívá své silnější pozice. V širším slova smyslu si přála, aby žili lidé na celém světě v míru, přátelství, lásce a porozumění.“¹

---

1) ŠVARCOVÁ, J., ŠEBESTOVÁ, V. *Maria Montessori – aktuálně*. 1. vyd. Praha: Vyšší pedagogická škola a střední pedagogická škola a gymnázium Evropská 33, 1996.

Na obrázku vidíte vybavení Montessori mateřské školky v Praze Modřanech. Určené pro kosmickou výchovu.

Pomůcky:

Tabule znázorňující jednotlivé světadíly a státy

Globusy

Globus má barevně odlišené jednotlivé světadíly. Toto barevné odlišení nám pomáhá při další práci. Například ke každému kontinentu se přiřazují kartičky s obrázky měst a zvířat, které mají stejný barevný podklad a tím mají děti zrakovou kontrolu, že obrázek zařadily správně.

Doplňkový materiál:

Tvořit pomůcky do kosmické výchovy má téměř neomezené možnosti. Jsou to například různé obrázky rostlin a zvířat. Řady jak se rostliny, zvířata i člověk vyvíjí. Doprovodné výtvarné, hudební a pohybové aktivity. Čím jsou děti starší, tím podrobnější mohou materiály být. Děti se také učí využívat různé zdroje informací. Montessori pedagogika se nevyhýbá technice a zařazuje do své práce aktuální zdroje informací v souladu s potřebami dětí.

5. Praktická aplikace Montessori pedagogiky

5.1. Mateřské centrum

Při práci v Montessori klubu je podstatné, aby všichni rodiče, kteří sem přicházejí se svými dětmi byli seznámeni se zásadami se kterými se zde pracuje. To je úloha člověka, který klub vede. Na první pohled se mohou zdát pravidla strohá a náročná na zachovávání, ale ti co přicházejí pravidelně pochopí jejich smysl.

Pravidla práce v Montessori klubu maminek:

- Dítě si zvolí místo pro práci
- Připraví si kobereček
- Vybranou pomůcku přinese oběma rukama na kobereček nebo k pracovnímu stolu
- Dospělý dbá na to, aby se s pomůckou pracovalo přiměřeným způsobem a nedocházelo k zbytečnému poškození pomůcky
- Tácek uloží do horního rohu pracovní plochy
- Vlastní práce: zleva doprava, shora dolů, předvádějící sedí po levé straně dítěte
- Respektujeme pracovní prostor druhých (vyhýbáme se koberečkům) i svůj (chráníme pracovní prostor dítěte pokud do něj někdo druhý zasahuje bez dovození)
- Pracujeme vždy s jednou pomůckou
- Po ukončení činnosti vracíme materiál na určené místo a v pořádku
- Pokud si nejsme jisti jak s pomůckou pracovat vyžádáme si její předvedení
- Pomůcka se používá jen k učenému účelu (neházíme, nedáváme do pusy)
- Při práci máme čisté ruce a s pomůckou zacházíme jemně

Dítě si zvolí místo pro práci

Tam, kde se pracuje touto metodou se dbá, aby byl k dispozici poměrně velký prostor, aby si tam každý našel své místo. Při příchodu si obvykle nachystá prostírku na stůl, který je určen jako místo pro jídlo. Může si tam nachystat jídlo a pití. Po celou dobu pobytu v centru se tam může jít kdykoli najíst. S jídlem se neběhá a nenosí se jinam. Pak si dítě volí místo, kde chce pracovat, to se také odvíjí od pomůcky, kterou si zvolí. Pokud si chce malovat či pracovat s pomůckami z praktického života, které obsahují manipulaci s vodou, je vhodnější práce na stole.

Připraví si kobereček

K dispozici jsou smotané koberečky. Dítě si jeden vezme a uloží na místo, které mu vyhovuje. Dbáme na to, aby kobereček pěkně rozmotalo a tím si i procvičilo jemnou motoriku. Stejně tak na konci práce při jeho smotávání a ukládání na určené místo.

Vybranou pomůcku přinese oběma rukama na kobereček nebo k pracovnímu stolu

Pomůcky z praktického života bývají uloženy na tácku. U malých dětí je ideální pokud je odnášejí na svůj kobereček postupně. Je tím saturována jejich přirozená potřeba pohybu. Pokud předměty nosí v obou rukách, procvičují se tím obě hemisféry. Tím se vyrovnává jejich aktivita a soulad fungování. U určitých pomůcek dbáme, aby děti nosily části pomůcky tak, aby to mělo svůj logický smysl. Například hnědé schody se skládají z dřevěných kvádrů různé velikosti a misky s kuličkami z různého materiálu. Dítě nosí kvádry postupně od nejmenšího a nejlehčího. Při předávání tyto rozdíly konstatujeme.

Dospělý dbá na to, aby se s pomůckou pracovalo přiměřeným způsobem a nedocházelo k zbytečnému poškození pomůcky (pokud dojde k poškození, informujte lektora)

Pokud ten co dítě doprovází neví jak se s pomůckou pracuje, zeptá se lektora. U většiny pomůcek pro praktický život se její smysl dá odvodit. Zvláště některé pomůcky jsou finančně náročné a pokud se ztratí byť jen jejich malá část, je pomůcka dále nepoužitelná. Je také velmi užitečné učit děti, že věci s kterými zacházíme, zasluhují naši péči a není to jen spotřební zboží určené ke zničení.

Tácek uloží do horního rohu pracovní plochy

Zvláště u malých dětí se musí dbát na jejich vnitřní potřebu systému a řádu. Pokud mají kolem sebe řád a systém mají daleko větší šanci se v prostoru i v zadaném úkolu orientovat a samostatně ho splnit.

Vlastní práce: zleva doprava, shora dolů, předvádějící sedí po levé straně dítěte

Je velmi důležité dítě učit jak věci třídit, aby z nich pak mohlo zase vytvořit smysluplný celek. Jednak tím saturujeme jeho potřebu řádu a jednak se učí velmi účinně třídit informace a pak s nimi zacházet, což je základem efektivního učení a poznávání. Pokud se naučíme třídit informace v logických celcích, je to velká výhoda.

Respektujeme pracovní prostor druhých (vyhýbáme se koberečkům) i svůj (chráníme pracovní prostor dítěte pokud do něj někdo druhý zasahuje bez dovození)

Děti stejně jako dospělí potřebují ke své soustředěné práci klid a vyhrazený prostor, kde se cítí bezpečně a nikdo do jejich práce zbytečně nezasahuje. Pokud nějaké dítě zasahuje do prostoru někoho dalšího je potřeba naznačit rukou dané hranice. Když nereaguje, měl by ho lektor či rodič jemně, ale nekompromisně z tohoto prostoru odvést. V tomto případě méně slov a více akce, protože dítě většinou jen zkoumá reakci okolí. Ta musí být jednoznačná a důsledná. Zvláště u dětí od čtyř let věku je možné s výhodou pracovat i ve dvojicích nebo ve skupině. Pak ale musí být daná jasná pravidla jak tato spolupráce bude vypadat.

Pracujeme vždy s jednou pomůckou

Toto jednoduché pravidlo není tak snadné dodržovat, jak by se na první pohled zdálo. Děti a zpočátku i rodiče mají pocit, že by bylo zajímavé pomůcky různě kombinovat a hrát si s nimi. Jednotlivé pomůcky ale nejsou klasické hračky, nýbrž mají svůj jasný didaktický smysl. Pokud děti pracovaly s danou pomůckou a mají potřebu vyzkoušet s ní i jiné postupy, mohou to udělat, ale musí přitom dodržet daná pravidla. Učí se tím také důsledně ukončovat práci, kterou mají rozdělanou a až jí uklidí vzít si další. Chaos není inspirující a už vůbec ne připravené prostředí pro smysluplnou volbu.

Po ukončení činnosti vracíme materiál na určené místo a v pořádku (nelze předat jinému dítěti)

Děti tím, že ukládají pomůcky na své místo, tříbí si svou zodpovědnost, pozornost a systematickosti. Jsou úžasné v tom, že většinou si místa pomůcek pamatují lépe než dospělí a jsou spokojené, že věc má své jasně dané místo. Během roku se pro větší rozmanitost mění některé smyslové pomůcky. A tak se stane, že dítě nese pomůcku tam, kde mělo svoje místo před půl rokem.

Pokud si nejsme jisti jak s pomůckou pracovat vyžádáme si její předvedení

Zvláště u pomůcek určených pro matematiku je dobré si nechat její smysl a postup práce s ní ukázat. Ti, co absolvují roční kurz v Praze, mají povinnost vytvořit si manuály o tom, jak se pracuje se základní škálou pomůcek. Jsou to dané postupy práce. Je možné je mít v centru k nahlédnutí i pro rodiče.

Pomůcka se používá jen k učebnímu účelu (neházíme, nedáváme do pusy)

Je u malých dětí velmi časté, že nejrůznější věci ochutnávají. Je ale i pro ně přínosné, nemluvě o hygienických zásadách, aby odlišovaly co do pusy patří a co ne.

Často také chodí do centra maminky s dvěma dětmi. Jedno je ještě miminko a strkání věcí do pusinky patří k jeho způsobu zkoumání věcí. Je dobré mu dávat různé podněty a didaktické hračky, ale hlídáme, aby do úst vkládalo jen svůj dudlík či kousadlo. V tomto případě je lepší, pokud je to trochu možné, aby mamince někdo vypomohl a ona svou pozornost mohla věnovat i staršímu dítěti.

Při práci máme čisté ruce a s pomůckou zacházíme jemně

Mezi první a základní věci, které patří k začátku práce v klubu, je umýt si ruce. Stejně tak po použití záchodu a po jídle. Dítě si to snadno zafixuje, ale jen pokud to dodržuje také jeho okolí.

Průběh návštěvy Montessori klubu

Práce s dětmi i rodičem začíná již v šatně, hned po příchodu. Je potřeba, aby se oba přezuli a uložili boty na určené místo. Je ideální pokud oblečení můžeme dát tak, aby děti na ně samy dosáhly. Pak následuje příchod do místnosti. Tašku se svačinou a doklady ukládáme na místo k tomu vyhrazené. Odcházíme si umýt ruce. Následně si děti nachystají místo na stolečku, který je vyhrazen pro jídlo. Nachystají si prostírku a hrneček. K dispozici je džbán s vodou. Pokud mají hlad nachystají si svačinku.

Potom začíná vlastní práce. Nachystají si a určí pracovní místo, podle pomůcky, kterou si vybraly. Pracují podle výše uvedených pravidel. Děti, které jsou zvyklé na tento způsob práce se soustředí na hodinu až hodinu a půl. U dětí menších či nezvyklých na tuto formu práce je to méně. Pokud jsou unavené, je zde koutek, kam si mohou s maminkou sednout a prohlížet si knížku nebo jen tak odpočívat. Nebo si jdou dát malou svačinku.

Pro děti je také zajímavé přenášení předmětů či zvířátek. Jeden rodič drží pytlíček, kde jsou uložena realisticky vyhlížející zvířátka nebo různé kostky, tak aby si je děti mohly brát. Na druhém konci místnosti stojí druhá maminka se stejným pytlíčkem, kam děti vybrané věci nosí. Když dítě bere předmět do ruky maminka zřetelně označí jeho název např. kočka. Ten kdo předmět dostává čeká, jestli ho dítě správně nazve. Pokud ne znovu zřetelně opakuje „kočka“. Musím říct, že když mi dvouletý chlapec předával předmět a správně ho určil jako válec a bylo vidět, že je spokojený, měla jsem radost.

Pro maminky s dětmi je také nachystaná relaxační hudba, při které chodí po elipse. Někdy děti nosí nějaký zajímavý předmět – kamínek, jablko, makovici.

Pak je nachystáno pásmo říkanek doprovázené jednoduchým pohybem. Děti se spolu s maminkami protáhnou a zazpívají si. Ke konci mají děti většinou hlad a tak si dají malou svačinku. Pokud jsou k tomu centra vybavená, tak mohou děti společně nakrájet například zeleninu a uvařit si polévku. Děti je potřeba učit, jak zacházet s nožem a nůžkami a ne dělat všechno za ně.

V centru je připravené prostředí, kde se děti setkávají s materiálem z praktického života, se smyslovým materiálem, s pomůckami jazykovými, matematickými a s kosmickou výchovou. Maminky zde také dostávají kvalitní informace o Montessori pedagogice a mohou se rozhodnout, jestli to je způsob, kterým chtějí vychovávat své děti.

5.2 Mateřská škola

Čím se liší běžná mateřská školka od Montessori ? Je to jednak v rozdílném vybavení tříd, a také v přístupu učitelky k dětem a k jejich práci.

Důležitým rysem připraveného prostředí je dostupnost veškerých pomůcek pro děti. Otevřené regály vysoké tak, aby na ně a na věci v nich viděly a dosáhly na ně. V Montessori školce nenajdete klasické hračky jak jsme na ně zvyklí. Stejně jako Marie Montessori zjistila, že pokud děti mají k dispozici zajímavé pomůcky, nemají už o hračky zájem. Materiál je vede k osvojení si dovedností, které dětem pomáhají být svobodné a samostatné. MM uvádí: A protože dítě má stále něco důležitého na práci, hraní s hračkami ho nijak zvlášť neláká. Pro dítě je každá minuta cenná, neboť neustále přechází z nižší úrovně na vyšší. Díky tomuto neustálému růstu ho fascinuje vše, co přispívá k jeho rozvoji a nicotné činnosti ho jednoduše nezajímají. Celá třída je uspořádána do koutků, které se věnují jednotlivým materiálům.

Průběh běžného dne v Montessori mateřské škole

7.00 – 8.30 je volná hra, kdy děti si mohou pracovat, nebo hrát s čím chtějí. Při mé návštěvě si děti společně stavěly dřevěnou věž z dřevěných latěk. Dvě malé slečny mi ukázaly „jejich“ novou školkovou kuchyňku a další děti vítaly příchozí kamarády. V této době si děti mohou hrát s hračkou, kterou si donesly z domu, pokud mají tuto potřebu. Před elipsou si hračku uklidí do svého šuplíčku

8.30 – 9.00 snídaně, děti si samy mažou na chleba připravenou pomazánku a nalévají si nápoje se džbáneků

9.00 elipsa, chůze po elipse, společné popovídání kolem elipsy.

9.30 – 10.30 práce s pomůckami, za hezkého počasí je snaha přenést si činnost ven

Svačinu si mohou podle chuti vzít, kdy mají hlad a žízeň. Mají zde například kolečka okurky a u nich počet kolik si jich mohou vzít, nebo jablíčka a u nich pomůcku, která je navede, mají-li si vzít jednu či dvě čtvrtiny ovoce.

10.30 – 12.00 procházka, hry venku

12.00 – 14.00 odpočinek

14.00 – 15.00 kroužky, vaření, výtvarný, taneční, flétna

15.00 – 16.30 volná hra, odchod domů

Děti jsou vedeny k samostatnosti a zodpovědnosti. Nepodporuje se zde zbytečné soutěžení. Nadbytečné pochvaly či tresty. Děti ví, kde je lopatka a smetáček, hadřík na utírání stolů a země. Pokud se stane nějaká nehoda, bez zbytečného křiku jsou vedeny k tomu, aby to po sobě uklidily. Je zde pravidlo, že zde žádná pomůcka není dvakrát. Děti se učí trpělivosti a umění počkat. Montessori třídy integrují děti různého věku, neoddělují je, protože mladší se učí od starších a také obráceně. Děti se hodně učí také pozorováním a nápodobou. Důležité je, aby děti mohly pracovat ve svém individuálním tempu. Pokud dítě soustředěně pracuje, nesmíme mu do práce zasahovat a to ani radou či pomocí.

5.3 Základní škola

Montessori třída ve škole je odlišná od toho na co jsme zvyklí. Najdeme tu sice lavice, ale ne v klasickém uspořádání. Je nutný prostor, aby žáci mohli pracovat také na zemi na koberečcích. Děti jsou rozděleny na skupiny a často pracují samostatně s pomůckami. Pomůcky jsou uloženy v otevřených regálech přiměřené výšky. Materiál je rozdělen tematicky do jednotlivých částí. Ještě v první třídě zde mají místo pomůcky pro praktický život, ale už s nimi děti pracují v menší míře. Pracují s týdenními plány, které si vypracovávají společně s učitelem. Respektuje se individuální tempo jednotlivých žáků. Děti jsou hodnoceny slovně. Jsou vedeni k samostatnosti a odpovědnosti za svoji práci. Tato metoda je velmi náročná na přípravu pedagoga. Je to nekonečná příprava různých pomůcek, které děti mohou využívat ke samostatné práci. V každém předmětu je možné nalézat nové pomůcky a přístupy, aby si děti mohly na věci přijít samy. Ve vyšších ročnících pracují společně na projektech, které je vedou k samostatnému získávání informací a jejich smysluplnému třídění.

5.4 Montessori metoda a její smysl pro práci s dospělými

Nyní se dává poměrně velký prostor celoživotnímu vzdělávání dospělých. Máme možnost získat velké množství informací v mnoha oborech. Co všechny tyto školy, kurzy a studia spojuje, je na jedné straně učitel, lektor či profesor a na druhé straně ti, jež informace chtějí nebo z různých důvodů potřebují získat. Každý, kdo prošel byť jen základním vzděláním ví, že způsob předávání vědomostí učitelem, je zcela zásadní pro to, jak a do jaké hloubky si tyto vědomosti zapamatujeme. Marie Montessori klade velký důraz na osobnost učitele na potřebu neustálé práce na sobě, na zodpovědnost, s kterou před žáky vystupuje.

Velmi důležitá je příprava a také osobní zkušenost s danou věcí. Navštěvovala jsem přednášky na vysoké škole v Českých Budějovicích, v Praze a v Brně. Vždy nejlépe přednášeli ti odborníci z daného oboru, kteří byli svým oborem evidentně zaujati. Je důležité systematické rozřídění informací a smysluplný obsah. V případě opakovaných přednášek pak jejich logická návaznost. Také základní věci jako oční kontakt s posluchači a zřetelný slovní projev není samozřejmostí. Jsou to elementární věci, které však často nejsou dodržovány. Děti se učí zdvořilostní formy a komunikaci již v mateřské školce. Podpora vlastního samostatného projevu je pak rozvíjena na prezentacích školních projektů a v každodenním sdělování si, co nového ranní elipse.

Je výborné, pokud je výuka doplněna i obrazovým materiálem. Pokud je možno pracovat s menším počtem lidí (skupina do 30 lidí), pak je namíste rozdělit skupinu do podskupin a zadat jim samostatný úkol na společném projektu, následně pak pracujeme se zpětnou vazbou. Tento druh výuky, kdy dospělí lidé pracují na úkolech v menších skupinách či ve dvojicích je velmi účinný. Jednak zůstávají déle koncentrovaní a jednak přinášejí do výuky svoji zkušenost, která může být pro skupinu velmi přínosná. Zpětná vazba může vnést do výuky nové podněty a otázky, které jsou pro lektora velmi užitečné. Podle mne je tento způsob výuky vhodný i na různé nudné, ale nutné školení, například na školení o bezpečnosti práce. I při dnešních moderních možnostech výuky a dostupnosti informací dat je podle mne role živého pedagoga z masa a kostí naprosto nezastupitelná.

Marie Montessori vnímala dospělost jako schopnost vzít na sebe zodpovědnost za svůj život i za své okolí. *„Úkolem, jehož je dospělý nucen se zhostit, je tvorba svého životního prostředí. Musí využívat svého potenciálu i vnějších zdrojů k produktivní práci, která je svou podstatou společenská a kolektivní. Při provádění své pracovní činnosti musí člověk respektovat určité normy organizovaného společenství.“*¹

---

1) MONTESSORI, M. *Absorbující mysl*. Praha: Nakladatelství světových pedagogických směrů, 2003. 116 s.

Závěr

Osobnost a odkaz Marie Montessori na mne udělal nesmazatelný dojem. Nejenom, že vnímala zásadní význam dětství na vývoj člověka, ale hledala možnosti jak normalizovat vývoj lidské osobnosti. Její poznatky a teorie byly vždy spojeny s praktickým ověřováním a pozorováním, zda jsou dětem opravdu vlastní. Otevřela nám smysluplnou cestu výchovy, kterou se jako rodič i pedagog mohu dát. Rodič i učitel má být průvodcem a inspirátorem. Může zúročit vše, co se naučil, a dále se učit s dětmi a od dětí.

Není snadné najít v sobě tolik duševního klidu a rovnováhy, abychom dostali být přirozeným vzorem v každém ohledu. Je inspirací pro každého člověka, aby vzal zodpovědnost do svých rukou a pracoval na sobě.

Tato metoda není spojena s žádným náboženstvím. Přitom je, ale maximálně humanisticky orientována a děti i dospělí učí učít se a pracovat sobě pro radost a druhým pro užitek. Maria Montessori vyrůstala v katolickém prostředí ke kterému přirozeně tíhla. V jejích dílech vnímáme odkazy tímto směrem, ale nikdy se neuchýlila k nějakým dogmatům, která by kohokoli diskriminovala. Zvláště pak po svém návratu z Indie si silně uvědomovala, že křesťanství není jedinou legitimní cestou k tomu, co nás přesahuje. A jednou ze základních věcí, která by nás měla spojovala, je úcta ke každému životu. Respekt k jedinečnosti každého dítěte i člověka, k jeho vývoji. Já její odkaz vnímám také tak, že je potřeba učit se, abychom mohli být svobodní. Jsem moc ráda, že moje dcera má příležitost se učit ve škole touto metodou.

Na studiu v Praze se setkávám s lidmi, kteří tuto pedagogickou metodu mají zvnitřněnou a je to na nich velmi znát. Jsou to rozdílné osobnosti a přesto je spojuje radostnost a otevřenost. Snaží se své vědomosti předávat v duchu montessori takže hodiny s nimi jsou pro mě radostným zážitkem, kde se mnoho nového dozvím.

Myslím, že z toho co jsem zde v závěru uvedla jasně vyplývá, že jsem dostala odpovědi na své otázky, které jsem si kladla v úvodu. A potvrdilo se mi, že pedagogický směr Marie Montessori se orientuje na individualitu dítěte a citlivě a všestranně ji rozvíjí.

Resumé

„Láska je víc než elektřina, která osvěcuje temnotu, víc než elektromagnetické vlnění, které přenáší hlas prostorem, mnohem víc než kterákoli z člověkem objevených a použitých energií. Ve srovnání s nimi je zdaleka nejmocnější.“ Tuto větu, Marie Montessori uvádí na závěr své knížky Absorbující mysl, která se zabývá vývojem a výchovou dítěte od narození do šesti let. To je základním kamenem její metody a filozofie. Nejedná se však o lásku opičí, majetnickou

a omezující. Marie Montessori byla pozornou a trpělivou pozorovatelkou dětí. Vycházela z reálných pozorování a z práce s dětmi. Proto je její metoda tak praktická a funkční. Marie Montessori byla také velmi vzdělaná žena, která si osvojovala další obory, která si rozšiřovala své vzdělání lékařky o psychologii a pedagogiku. Tím získala její metoda celistvost a zahrnuje mnoho psychologicko-pedagogických přístupů, které v její době byly nevídané.

Tato metoda pracuje s celou řadou pomůcek, které děti vedou k samostatnosti a k zvědavosti. Děti mají prostor pro vlastní rozvoj a vzdělávání. Je zde respektována jejich jedinečnost, učí se komunikovat a řešit konstruktivně problémy. Obsahuje vše, co mi přijde zásadní a důležité na pedagogickém přístupu. Jsem metodou Marie Montessori nadšená jako rodič i jako pedagog.

Zabývá se vývojem dítěte od početí až do dospělosti. Mnoho teorií potvrzuje, že prvních šest let je pro dítě zásadních. Marie Montessori nás provádí úskalími jednotlivých období a vysvětluje, jak máme dítě vést. Je nám průvodcem, který ukazuje kudy jít, když se stala chyba. Upozorňuje nás na citlivé období dětí, abychom mohli dítě vzdělávat nenásilnou formou ke svobodě a zodpovědnosti. Tento systém, ale zároveň dává možnost kreativně s dětmi pracovat. Je tu obrovský prostor pro tvořivou a přitom smysluplnou práci s dětmi. Nové technologie nejsou zamítány, ale přirozeně včleňovány do fungujícího systému a dané metody.

Na závěr bych ráda Marii Montessori předala pomyslnou kytici růžových růží a poděkovala ji za bohatství myšlenek, z kterých můžeme čerpat při výchově toho nejcennějšího co nám bylo svěřeno, našich dětí.

Anotace:

Cílem této práce je představit pedagogický systém Marie Montessori a jeho působení na děti. V teoretické části se věnuje osobnosti Marie Montessori, která byla lékařkou, která pracovala původně s postiženými dětmi. Pro ně vytvořila první učební pomůcky. Svůj pedagogický systém rozpracovala a věnovala se pozorování a výchově dětí v chudinských čtvrtích. Tento systém výchovy akcentuje u malých dětí orientaci na praktický život a posléze rozvíjí pomocí speciálních pomůcek schopnost čtení, psaní a počítání. Důležitá je i smyslová výchova a kosmická výchova, která komplexně a provázaně zahrnuje zeměpis, dějepis, přírodopis a věnuje se výchově k míru.

V praktické části uvádím přehled pomůcek do jednotlivých oblastí a práci s nimi. Přehledně uvádím jak se s Montessori metodou pracuje v Mateřském centru, mateřské škole a základní škole.

Klíčová slova:

- Přípravené prostředí** – je to prostředí, kde má dítě různorodé podněty, z kterých si může vybrat takovou pomůcku či činnost, která odpovídá jeho věku a je vhodná pro jeho senzitivní období
- Polarizace pozornosti** – je to soustředěná pozornost na jednu aktivitu, toto soustředění je velmi intenzivní a dlouho trávající
- Normalizace** – je to proces převýchovy dětí, které se díky nevhodné výchově či prostředí odklonily od normálu a nyní se do normalizovaného stavu díky správnému pedagogickému vedení znovu dostávají
- Absorbující duch** - dítě v ranném věku kolem sebe podněty přímo nasává neboli absorbuje, toto vnímání se děje lehce, je nevědomé a trvalé
- Senzitivní fáze** – citlivé období pro rozvoj určitých dovedností, například: senzitivní fáze řeči, řádu, tříbení smyslů atd.
- Praktický život** – oblast výchovy, která zahrnuje sebeobsluhu, starost o své nejbližší okolí a kontakt s lidmi, například: zdvořilostní formy
- Kosmická výchova** - komplexně a provázaně shrnuje a prezentuje poznatky ze zeměpisu, dějepisu, přírodopisu a dalších humanitních oborů
- Smyslový materiál** – pomůcky, které rozvíjejí smysly, například: hmat, sluch, čich, zrak, vnímání váhy, teploty, chuti atd.

Annotation:

The aim of this work is to introduce the teaching system of Marie Montessori and its impact on children. The theoretical part is devoted to Marie Montessori who was a doctor and who originally worked with disabled children. She created first teaching aids for them and developed her teaching method. She was engaged in observation and education in poor neighbourhoods. This educational system in small children accents orientation on practical life and then it develops their ability of the three Rs. The system's important aspect is sensory training as well as cosmic education which comprises geography, history, natural history and it devotes also to peace education.

The practical part presents the review of teaching aids and the methods how to work with them and it shows how the Montessori Methods is being used in the Mothers' Center, kindergarten and elementary school.

Key words:

- Prepared surrounding** – it is surrounding with various impulses for children from which a child can choose an aid or activity which corresponds to his or her age and which is suitable for the child's sensitive period
- Attention polarization** – it is a concentrated attention on one activity, this concentration is very intensive and long-standing
- Normalization** – it is process of re-education of children who due to wrong education have deflected from norm
- Absorbing spirit** – a child in an early years absorbs impulses, this perception is easy-going and is unconscious and lasting
- Sensitive phase** - sensitive period for developing certain skills, for example: sensitive phase of speech, order, sorting senses etc.
- Practical life** – this education includes self-service, care of the closest, contact with people, for example politeness forms
- Cosmic education** – comprises completely and presents knowledge of geography, natural history and other humanities
- Sensory material** – aids developing senses, for example: touch, hearing, sight, smell, perception of weight, temperature, taste etc.

Literatura a prameny:

- 1) HARAL, L. *Vychováváme a vzděláváme s Marií Montessoriovou*
Praxe reformně pedagogické koncepce 1 vyd. Pardubice: Univerzita Pardubice, 2000.
- 2) HILLEBRANDOVÁ, V. *Ticho, klid, láska a harmonie*.
Jablonec nad Nisou: Mateřská škola Montessori
- 3) KOHOUTEK, R. *Vývojová psychologie*. Brno: Institut mezioborových studií, 2003.
- 4) MONTESSORI, M. *Tajuplné dětství*. Praha:
Nakladatelství světových pedagogických směrů, 1998.
- 5) MONTESSORI, M. *Objevování dítěte*. Praha:
Nakladatelství světových pedagogických směrů, 2001.
- 6) MONTESSORI, M. *Absorbující mysl Vývoj a výchova dítěte od narození do šesti let*.
Praha: Nakladatelství světových pedagogických směrů, 2003.
- 7) NAKONEČNÝ, M. *Psychologie osobnosti* 1. vyd. Praha: Academia, 1995.
- 8) RÝDL, K. *Principy a pojmy pedagogiky Marie Montessori*. 1. vyd. Praha:
Univerzita Karlova Praha, Pedagogická fakulta, Nakladatelství Publick History, 1999.
- 9) ŠVARCOVÁ, J., ŠEBESTOVÁ, V. *Maria Montessori – aktuálně*. 1. vyd. Praha:
Vyšší pedagogická škola a střední pedagogická škola a gymnázium Evropská 33, 1996.
- 10) ŠVARCOVÁ, J., ŠEBESTOVÁ, V. *Maria Montessori – aktuálně – Obrazová příloha*.
Praha: Vyšší pedagogická škola a střední pedagogická škola a gymnázium Evropská 33,
1999.
- 11) ZELINKOVÁ, O. *Pomoz mi, abych to dokázal sám*.
Pedagogika Marie Montessoriové a její metody dnes. Praha: Portál, 1997.